m_educ_2025_184

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра практичної психології

Вплив засобів масової інформації на емоційну стійкість дитини молодшого шкільного віку

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти - другий (магістерський)

Виконала:
студентка 2 курсу, 604 групи
спеціальності: 053 «Психологія»
Бучок Ольга Олексіївна
Керівник: проф.Гуляс І.С.

До захисту допущено:
Протокол засідання кафедри № ___
Від «___»_____2024р.
Зав кафедри _____доц. Радчук В.М.

Чернівці - 2024

АНОТАЦІЯ

Бучок О. **Вплив засобів масової інформації на емоційну стійкість дитини молодшого шкільного віку**

Робота присвячена вивченню проблем впливу засобів масової інформаціїї на емоційну сферу молодших школярів. Вивчення цих проблем дозволяє розробляти стратегії та рекомендації щодо правильного використання телебачення та соціальних мереж дитиною та її батьками. Крім того, ці дослідження стали підставою для розробки різноманітних програм та проектів, спрямованих на підвищення рівня інформаційної грамотності та формування критичного мислення у дітей.

Отже, вивчення проблем впливу масмедіа та соцмереж на психічну сферу дитини є надзвичайно важливим для нашого сьогоднішнього світу та має великий вплив на розвиток нашого суспільства, є важливим для наукового розвитку психології та наукових досліджень. Ці дослідження дозволяють глибше розуміти механізми взаємодії між дитиною та медіа, розглядати психологічні аспекти медіа-впливу на дітей та розробляти нові методи досліджень. На основі результатів досліджень можуть бути розроблені спеціальні програми та підходи для роботи з дітьми, які стикаються з негативним впливом масмедіа та Інтернету.

Ключові слова: Засоби масової інформації, емоції, емоційні стани, механізми впливу, молодший школяр, вікові особливості.

ABSTRACT

Buchok O. The Influence of Mass Media on the Emotional Resilience of Younger School-Age Children

The study is dedicated to examining the issues related to the impact of mass media on the emotional sphere of younger school-age children. Exploring these problems enables the development of strategies and recommendations for the appropriate use of television and social media by children and their parents. Furthermore, these investigations have formed the basis for designing various programs and projects aimed at enhancing information literacy and fostering critical thinking in children.

Thus, studying the effects of mass media and social networks on a child's psychological sphere is crucial in today's world and has a significant influence on the development of our society. It is also essential for advancing scientific research in psychology and related disciplines. These studies allow for a deeper understanding of the mechanisms of interaction between children and media, consideration of the psychological aspects of media influence on children, and the development of new research methodologies. Based on the findings, specialized programs and approaches can be created to assist children who experience the negative effects of mass media and the Internet.

Keywords: Mass media, emotions, emotional states, mechanisms of influence, younger school-age children, age characteristics.

ЗМІСТ

ВСТУП. 5
РОЗДІЛ І. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ДИТИНУ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ. 8
1.1. Поняття, види та функції ЗМІ 8
1.2 Механізми впливу ЗМІ на дитину молодшого шкільного віку. 14
1.3 Позитивні та негативні ознаки на наслідки впливу ЗМІ на психіку дітей молодшого шкільного віку……19
РОЗДІЛ ІІ. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ВИБІРКИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ. 25
РОЗДІЛ ІІІ. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ЕМОЦІЙНУ СТІЙКОСТІ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ. 32
3.1. Психологічні особливості емоційної стійкості дитини молодшого шкільного віку. 32
3.2. Дослідження розвитку емоційної стійкості дитини молодшого шкільного віку. 41
3.3. Дослідження впливу засобів масової інформації на формування емоційної стійкості дитини молодшого шкільного віку 46
3.4. Психологічні рекомендацій, щодо використання засобів масової інформації в процесі навчання та виховання дитини з метою розвитку її емоційної стійкості
ВИСНОВКИ. 55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ. 57
ДОДАТКИ. 62

ВСТУП

Вивчення проблем впливу масмедіа та соціальних мереж на психічну сферу дитини має дуже важливе значення для сьогодення, де засоби масової інформації стали невід'ємною частиною нашого життя. Позитивні та негативні наслідки впливу на психічну сферу дитини дозволяють визначити використання засобів масової інформації, соцмереж на формування особистості дитини. Наприклад, позитивним впливом може бути розвиток когнітивних та соціальних навичок дитини через перегляд інформаційних телепередач та програм, відеоуроків. А із поширенням коронавірусної інфекції (COVID-19) та широкомасштабним вторгненням Росії в Україну онлайн-навчання з використанням технологій дистанційного навчання за допомогою Інтернету стали невід’ємною часткою життя усіх здобувачів освіти та педагогів.

Однак є і негативний вплив ЗМІ та Інтернету, який може спричинити розвиток агресивної поведінки, зниження самооцінки, погіршення здоров'я та інші небажані наслідки через перегляд насильства, шкідливих програм, відеороликів у соцмережах, реклами тощо. Останнім часом яскравим прикладом став популярний негативний молодіжний рух "Редан", координовані підліткові ігри «Синій кит», «МОМО». Саме за допомогою соціальних мереж організатори керують підлітками, спонукають їх до бійок, самогубств.

Вивчення цих проблем дозволяє розробляти стратегії та рекомендації щодо правильного використання телебачення та соціальних мереж дитиною та її батьками. Крім того, ці дослідження стали підставою для розробки різноманітних програм та проектів, спрямованих на підвищення рівня інформаційної грамотності та формування критичного мислення у дітей.

Отже, вивчення проблем впливу масмедіа та соцмереж на психічну сферу дитини є надзвичайно важливим для нашого сьогоднішнього світу та має великий вплив на розвиток нашого суспільства, є важливим для наукового розвитку психології та наукових досліджень. Ці дослідження дозволяють глибше розуміти механізми взаємодії між дитиною та медіа, розглядати психологічні аспекти медіа-впливу на дітей та розробляти нові методи досліджень. На основі

результатів досліджень можуть бути розроблені спеціальні програми та підходи для роботи з дітьми, які стикаються з негативним впливом масмедіа та Інтернету.

Педагоги, психологи, вчителі, батьки, учні, дорослі та самі діти повинні знати про особливі психологічні стосунки, які встановлюються між глядачем і телевізором, екраном гаджету і дитиною, що у наш час стали не просто джерелом різноманітної інформації, а часто правлять за співрозмовника, є сурогатом живого спілкування, технічними засобами. Вони претендують на роль головного вихователя людини. Пам'ять, увага, мислення, фантазія дітей перебувають під впливом цих засобів масової інформації. Тому, здавалось би, така невинна для дітей розвага, як перегляд мультфільмів або телефільмів, відеогри, в очікуванні батьків, є нібито винагорода за гарну поведінку, може перейти у звичку, мати хоча й латентні на перших порах, але досить вагомі, не завжди однозначні наслідки.

Нерідко телевізор, або гаджет стає чи не єдиним співрозмовником для самотніх, спустошеними соціальними проблемами підлітків, віртуальним життям для дітей. Великий вплив має інформаційне насильство на поведінку дитини, якщо воно винагороджується, якщо агресивну поведінку демонструє в цілому позитивний герой або ж якщо естетика фільму чи гри, відеоролика в TikTok, Instagram героя та його прийоми були на висоті.

Проблема вивчення впливу телебачення та соцмереж на психічну сферу дитини є важливим для батьків та вихователів, які повинні знати про можливі наслідки використання медіа та Інтернету дітьми. Це дозволяє їм бути більш інформованими та обережними щодо неконтрольованого використання медіа та соцмереж підлітками, а також допомагає їм у розробці ефективних підходів до виховання дітей.

Об'єкт дослідження: засоби масової інформації як інструмент інформаційного впливу на дитину молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: вплив засобів масової інформації на емоційну стійкість дитини молодшого шкільного віку.

Гіпотеза дослідження: існує влив засобів масової інформації на емоційну стійкість дитини молодшого шкільного віку.

Мета - дослідити вплив засобів масової інформації на формування емоційну стійкість дитини молодшого шкільного віку.

Відповідно до мети та гіпотези нами були визначені **завдання:**

1. Опрацювати теоретичний матеріал з даної теми в працях зарубіжних та вітчизняних дослідженнях.
2. Дослідити поняття «емоційна стійкість» дитини молодшого шкільного віку.
3. Визначити позитивні та негативні аспектів використання засобів масової інформації.
4. Виявити вплив засобів масової інформації на емоційну стійкість дитини молодшого шкільного віку.
5. Розробити рекомендацій для педагогів, батьків щодо використання засобів масової інформації в процесі навчання та виховання дитини з метою розвитку їх емоційної стійкості.

У процесі дослідження застосовано такі **методи:**

- *теоретичні:* аналіз, синтез та узагальнення теоретико-методологічних основ досліджуваної проблеми, представлених у науковій літературі;
- *психодіагностичні:*

1. Тестування: Тест шкільної тривожності Філіпса; Методика «Вибери потрібне обличчя» (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен); Методика «Який я?» (за О. Білобрикіною).

2. Проективна методика «Малюнок дерева», (за І. Бородіна),

3. Анкетування: Анкета мотивації використання Інтернету**,** Анкета для дітей молодшого шкільного віку «Вплив телепередач на емоційну регуляцію дітей» (Маляр О.І.); Анкета для дітей молодшого шкільного віку «Вплив комп'ютерних ігор на розвиток довільності емоційної сфери учнів» (Маляр О.І.).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи викладено на 58 сторінках, проілюстровано рисунками та таблицею.

РОЗДІЛ І. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ДИТИНУ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Поняття, види та функції ЗМІ

Багатогранні зміни в українському суспільстві відзначаються не лише політичними та економічними трансформаціями, але й соціокультурними та психологічними аспектами. Глобалізація, розвиток інформаційних технологій, зміни в системі цінностей впливають на погляди, сприйняття та взаємодію українців.

Зростання ролі ЗМІ, особливо Інтернету, визначає новий контекст інформаційного взаємозв'язку та формування свідомості. Зміни у сімейних структурах, освітній системі та культурному середовищі сприяють становленню сучасного українського суспільства, яке активно адаптується до викликів глобального світу.

І. Мищишин, Н. Троханяк зазначають, що засоби масової інформації виконують різні функції, такі як навчання, інформування, переконання та вплив, відтворюючи соціально визначені погляди, норми і цінності. Цей вплив є детермінованим соціально, оскільки відображає політичні установки та духовні цінності, що відповідають різним соціальним групам [36].

Особливо значущий є вплив новітніх ЗМІ на молодше покоління, яке активно взаємодіє з ними як з невід’ємною частиною свого повсякденного оточення. Крім того, Т. Пушкарьова говорить, що нові технології, зокрема мікроелектроніка, широко використовуються в навчальних закладах та в сфері розваг для дітей і молоді, що може впливати на їхній особистісний розвиток різними способами [45].

Зростаюче значення Інтернету як майданчика для комунікації у суспільних відносинах є світовим явищем. За даними дослідження компанії InMind, кількість українських користувачів Інтернету зросла майже до 13 мільйонів з осені минулого року, що є значущою цифрою для країни.

Засоби масової інформації виступають як соціальний інститут, що задовольняє потреби суспільства та різних соціальних груп у впливі на населення.

Для більш глибокого розуміння, ми провели аналіз найпоширеніших тлумачень, які пояснюють сутність поняття «засоби масової інформації» (ЗМІ):

- ЗМІ визначаються як комплексний системний підхід до передачі інформації суспільству за допомогою різноманітних засобів комунікації, таких як газети, телебачення, радіо, Інтернет, інформаційні агентства та інші.
- ЗМІ є засобами, які сприяють поширенню інформації масовій аудиторії, забезпечуючи різноманітні канали комунікації для висвітлення новин, аналізу подій та впливу на громадську думку.
- ЗМІ розглядаються як засіб комунікації, що забезпечує взаємодію між владою, суспільством та іншими структурами через розповсюдження інформації та ідеологій.
- ЗМІ володіють великою силою в формуванні громадської думки, впливаючи на переконання, стереотипи та цінності суспільства через висвітлення подій та створення інформаційних образів.
- ЗМІ є ключовим інструментом соціокультурної взаємодії, сприяючи обміну культурними цінностями, мовами та ідеями між різними групами національного та міжнародного співтовариства [2;11;16;35].

Передача інформації відбувається у формі та вигляді психічного переживання, а представники ЗМІ виступають посередниками між суспільними явищами та своєю аудиторією – глядачами, слухачами та читачами, які є споживачами інформаційного продукту. Процес передачі інформації включає в себе внутрішні психічні переживання представника ЗМІ.

Цей процес можна розглядати як тривалий шлях, на якому переживання спочатку є чистою психікою, а потім перетворюється на психічну форму, символ, подразник (такі як слова, міміка, поза, зображення на екрані тощо), стаючи психічним буттям для об’єкта. Ці засоби сприймання мають спеціально-психологічні коди, які розшифровуються в комунікативному процесі.

В. Стрельніков зазначає, що інформаційне поле, яким постійно оточена людина, відображає зміст інформаційних потоків, їхню динаміку і взаємозв'язок. Значущість цього поля визначається тим, хто є джерелом інформації та умовами передачі цієї інформації. Засоби масової інформації (ЗМІ) становлять різноманітну сукупність інформаційних засобів, що використовуються для передачі повідомлень та сприйняття їх аудиторією [50]. Ця категорія включає в себе широкий спектр форм і каналів комунікації, таких як:

- Газети: інформаційні видання, які виходять регулярно та містять новини, аналіз, коментарі та інші матеріали.
- Журнали: видання, що фокусуються на певних темах, таких як мода, наука, культура, та надають глибші та більш довготривалі матеріали.
- Телебачення: видання новин, програми розважального та освітнього характеру, транслюються через телевізійні канали.
- Радіо: аудіотрансляції, які можуть включати новини, розважальні передачі, музику та інші програми.
- Інтернет-ЗМІ: веб-сайти, блоги, новинні портали та інші інтернет-ресурси, які поширюють інформацію в мережі.
- Соціальні мережі: платформи, де користувачі обмінюються інформацією, створюють контент та взаємодіють один з одним. Приклади включають Facebook, Twitter, Instagram.
- Інформаційні Агентства: організації, які забезпечують новини та інформацію, як правило, для інших ЗМІ. Приклади: Reuters, Associated Press.
- Кіно та Відеопродукція: фільми, телесеріали та відео-контент, які розповсюджуються через кінотеатри, телебачення або в інтернеті.
- Видавництва Книг: видання та розповсюдження книг та інших друкованих матеріалів.
- Рекламні Агентства: організації, що спеціалізуються на створенні та розповсюдженні рекламних повідомлень та кампаній.

За думкою В. Степанова, ЗМІ у сучасних умовах ринку втратили свої ключові функції у вихованні молоді, формуванні особистості та широкому

освітньому впливі на населення. Він стверджує, що сучасні ЗМІ переважно спрямовані на бізнес та основною їхньою метою є отримання прибутку. Для досягнення цієї мети використовуються різноманітні засоби для зацікавлення великої аудиторії "споживачів" [48].

В. Степанов вказує на те, що сучасні ЗМІ часто не спрямовані на розвиток людини в її кращих проявах, а скоріше на задоволення її миттєвих, часто не найкращих, бажань. Ці тенденції, його думки, особливо відзначаються в діяльності телебачення, яке впливає на аудиторію найефективніше, пропонуючи візуальні картини, які люди сприймають як досить достовірні. Автор вказує, що зорові образи краще запам'ятовуються і довше залишаються в пам'яті, ніж вербальні. Ці різновиди ЗМІ взаємодіють між собою, створюючи комплексну медіа-ландшафт, який впливає на формування громадської думки та розповсюдження інформації [48].

А. Яцишин описує, що ЗМІ виконують ряд функцій:

- Формування соціальних норм: ЗМІ значно сприяють освоєнню соціальних норм особами різного віку та допомагають сформувати загальні орієнтації у різних сферах, таких як політика, право, економіка тощо.
- Неформальна освіта: ЗМІ є своєрідною системою неформальної освіти для всіх категорій населення. Користувачі отримують різноманітні, суперечливі та несистематизовані знання з різних аспектів суспільного та політичного життя.
- Різноманітність джерел інформації: ЗМІ включають кіно, радіо, телебачення, періодичні друковані видання, рекламу та інші форми. Преса, в свою чергу, охоплює газети і журнали.
- Масова комунікація: Це систематичне поширення інформації через технічні засоби з метою впливу на думки, погляди та поведінку різних верств населення. Масова комунікація спрямована на утвердження духовних цінностей суспільства та здійснення ідеологічних, політичних, економічних та організаційних впливів [59].

Довготривалий вплив засобів масової інформації може призвести до формування рівня медіазалежності, який може виявлятися таким чином:

- Відчуття гострої необхідності споживати інформацію навіть без реальної потреби для вирішення життєвих завдань чи інших особистісних потреб.
- Поява гострого психологічного дискомфорту, що виникає внаслідок тривалої "ізоляції" від ЗМІ, наприклад, в умовах лікарняного режиму або тимчасової відсутності доступу до Інтернету.
- Виявлення агресивної та девіантної поведінки, спричиненої емоційно насиченими сюжетами.
- Зміна світоглядних уявлень: підміна змісту індивідуального досвіду як результату "побаченого та відчутого" індивідом на "чужі" враження.

Сучасним найбільш передовим засобом масової інформації є Інтернет, із появою якого з'явилися інтернет-ЗМІ, обладнані власними веб-сайтами. Таким чином, у сучасному світі глобалізації перемоги та поразки ідей та інтересів певних соціальних груп, а навіть цілих держав, розгортаються на невидимому фронті інформаційно-психологічних воєн, використовуючи комунікативні технології з різноманітними довготривалими та короткочасними цілями.

Г. Апостолова, опираючись на результати досліджень відомих зарубіжних вчених, таких як В. Гьобель і М. Гльокнер, приходить до висновку, що діти, які регулярно споживають медійний контент, виявляють певні особливості у своєму мисленні та поведінці. Зокрема, вони мають тенденцію до швидких і готових асоціацій у мисленні; кладуть поверхові запитання, проте не завжди виявляють значний інтерес до відповідей; надають поверхові та стереотипні відповіді на запитання дорослих; проявляють неглибокий інтерес до певних предметів або тем; виявляють відсутність дистанції у спілкуванні з іншими людьми і при цьому можуть виявляти обмежені навички в реалізації реальних особистісних контактів та не завжди здатні реагувати спокійним поглядом [45].

В. Лебедєв вважає, що саме діти є найбільш вразливими до гіпнотичного впливу ЗМІ, особливо з урахуванням незахищеності їхньої психіки. У сучасному суспільстві, де раніше батьки або найближчі родичі відігравали роль у вихованні особистості, тепер ці функції взяв на себе телевізор. У відміну від батьків, телевізор завжди доступний для юних глядачів, задовольняє їхні духовні потреби і впливає на їхнє світовідчуття [35].

Він зазначає, що дитина повністю довіряє засобам масової інформації і разом з цим вона приймає все, що побачила на екрані, як реальне, не завжди розрізняючи реальність від вигадки. Це призводить до того, що вони можуть сприймати вбивства та насильство на екрані без відчуття страху чи відрази, оскільки через звикання до таких телевізійних передач це стає для них не лише реальним, але й природним [35].

У таких умовах роль ЗМІ у формуванні індивідуальної та суспільної свідомості стає надзвичайно важливою. Засоби інформації в сучасному світі виступають ключовою частиною "духовного виробництва". Таким чином, недооцінка впливу засобів масової інформації на індивіда та маніпуляції громадською свідомістю стають однією з основних причин розмивання культурних цінностей, деградації мистецтва, моральності і духовності, а також зниження рівня освіти у молодого покоління.

1.2 Механізми впливу ЗМІ на дитину молодшого шкільного віку

Засоби масової інформації володіють значною потужністю впливу на свідомість особистості, функціонуючи як засіб оперативного поширення інформації в усі куточки світу є надзвичайно ефективним механізмом впливу на емоційний стан людини. Цей вплив особливо очевидний у випадку електронних ЗМІ, із збільшенням технічних можливостей яких зростає їхня роль. Що стосується емоційного впливу на особистість, то електронні ЗМІ залишаються одними з найпоширеніших та вагомих чинників впливу.

Аналіз спеціалізованої наукової літератури свідчить, що навколо проблем з історії, теорії та практики телебачення згуртувалися журналісти, психологи, педагоги, мистецтвознавці. Вплив телебачення на дитячу аудиторію одним із перших дослідив В. Ксенофонтов. Значний внесок у розвиток дитячого телебачення зробили науковці: Абека-Ньюїдо Селестине, Г. Галочкіна, Г. Ібраєва, А. Каюмова, В. Лизанчук, Е. Михайлова, О. Яковлєва. За роки незалежності в Україні сформувалася школа української журналістики, що заявила про себе працями О. Богуславського, В. Гоян, О. Гояна, В. Здоровеги, О. Зернецької, В. Іванова, В. Лизан- чука, А. Москаленка, І. Павлюка, Б. Потятиника, Г. Почепцова, В. Різуна, К. Серажим, Н. Сидоренко, Ю. Фінклера, В. Шкляра.

Дослідження зарубіжних вчених В. Гьобель, М. Гльокнер, засвідчують: дітей, які регулярно споживають продукцію засобів масової інформації, відрізняє те, що вони:

– міркують швидкими та готовими асоціаціями;

– ставлять поверхневі запитання, але відповідь їх не дуже цікавить;

– дають поверхневі та стереотипні відповіді на запитання дорослих;

– їм властива неглибока цікавість до певних предметів;

– не відчувають дистанції у спілкуванні з людьми, і при тому не вміють реалізовувати реальні особистісні контакти;

– почуття їх примітивні, а поведінка має тенденцію до безцеремонності [17].

Вплив засобів масової інформації (ЗМІ) на дітей молодшого шкільного віку, вказують І.Литовченко, є складним та многогранним процесом, який включає різноманітні механізми. Розглядаючи цей вплив з психологічної перспективи, можна виділити кілька ключових механізмів, які визначають взаємодію дитини з медіа-контентом [20].

Моделювання поведінки. ЗМІ надають дітям різноманітні моделі поведінки, які можуть бути імітовані. Діти сприймають персонажів мультфільмів, кіно тощо, яких вони бачать на екрані, як приклади для наслідування. Це може впливати на формування їхніх цінностей, соціальних навичок та ставлення до оточуючого світу .

Емоційний вплив. ЗМІ мають потужний емоційний вплив на дітей, особливо через використання звукових та візуальних засобів. Мультиплікаційні фільми, мультсеріали та інші програми можуть викликати широкий спектр емоцій, від радості до захвату чи страху. Цей емоційний досвід може впливати на формування емоційної стабільності та регуляції у дитини.

Створення стереотипів. ЗМІ можуть сприяти формуванню стереотипів щодо ролей гендеру, соціальних норм та інших аспектів життя. Дитина вбирає ці стереотипи через призму відображення реальності у ЗМІ, що може впливати на її уявлення про себе та світ.

Рекламний вплив. Реклама в ЗМІ направлена на дітей, спонукаючи їх до певних товарів, іграшок чи їжі. Дитина, особливо на молодшому шкільному віці, може бути вразливою до рекламних впливів, формуючи її споживчі вподобання та ставлення до матеріальних цінностей.

Інформаційний вплив. ЗМІ є важливим джерелом інформації для дітей. Інформація, яку вони отримують через телебачення, інтернет чи інші канали, може впливати на розвиток їхнього світогляду, уявлення про події в світі та розуміння соціокультурних аспектів.

Контроль батьків. ЗМІ можуть впливати на дитину через те, як батьки контролюють та регулюють доступ до медіа-контенту. Батьківський контроль може впливати на те, як дитина сприймає та реагує на різні види вмісту [20].

Розуміння цих механізмів важливо для розробки ефективних стратегій виховання та освіти, спрямованих на відповідальне та свідоме сприйняття ЗМІ дитиною молодшого шкільного віку.

У контексті дитячого телебачення виникає актуальне питання щодо розробки програм, спрямованих на комплексний розвиток особистості, формування цілісного духовного становлення, інтелектуальної освіти, фізичного, соціального та патріотичного виховання молодших громадян. У цьому контексті важливо враховувати потенційні негативні впливи, такі як поширення жорстокості, насильства та порнографії в ЗМІ, які можуть викликати підсвідоме бажання дітей наслідувати таку поведінку та сприяти закріпленню відповідних стереотипів.

Однак, як зазначає І. Дудка, деякі аспекти дитячого телебачення, такі як казки та фільми, можуть бути корисними для розвитку дітей, розширюючи їх світогляд та збагачуючи уяву й пам'ять. Важливо враховувати, які саме контент та програми використовувати з виховною метою, а також сприяти формуванню смаків дітей [21].

Щодо конкретного дитячого телепроекту, такого як "Шевченкова мрія: Україна для дітей", його метою є виховання патріотичного дусі у дітей, ознайомлення з історією країни та національними героями. Цей фільм ставить за мету формування світогляду дітей як майбутніх громадян своєї держави та підтримку національних традицій і мови.

Здійснені дослідження також вказують на те, що дитячі телепроекти можуть впливати на формування вмінь дітей розпізнавати букви, цифри, реагувати на музичне оформлення та образи героїв. Важливо використовувати наукові та художні знання, які подаються зрозуміло та без двозначностей, оскільки це сприяє правильному формуванню уявлень про навколишній світ у дитячій свідомості.

Наприкінці слід відзначити, що дитячі телепроекти, такі як "Клас – юніор – бізнес", "Вибрики", "Дитячий сеанс", мають велику інформативність та емоційне навантаження, проте їхній вплив може бути позитивним, якщо вони враховують особливості формування дитячої свідомості та використовують наукові та художні аспекти для інформування та навчання за допомогою гри.

Телевізійний ефір на сьогодні включає різноманітні розважальні програми, спрямовані на різні вікові групи: від ігор і конкурсів до вікторин, анекдотів, реаліті-шоу та шоу-пародій. До числа таких програм входять популярні заходи, такі як дитячий європейський конкурс пісні "Дитяче Євробачення", конкурс "Крок до зірок", шоу-пародія "Кумири та кумирчики", а також танцювальні шоу "Танці з зірками" і "Танцюють усі" [54].

Американські психологи виявили, що поведінка дітей формується практично до першого року життя і визначається великою мірою візуальною інформацією, яку вони отримують, зокрема через телебачення. Вплив телевізійних програм на психіку дітей, навіть немовлят, є науково підтвердженим. Емоційна реакція дітей залежить не тільки від змісту програм, але й від реакції батьків і інших членів родини на ці програми. Тому перегляд жахливих фільмів малими дітьми, навіть випадковий, категорично заборонено на державному рівні і може бути контрольованим [55].

Вплив Інтернету та соціальних мереж на емоційну сферу дитини молодшого шкільного віку може мати як позитивні, так і негативні наслідки. А. Яцишин розглядає кілька аспектів цього впливу [59]:

- Емоційні зв'язки та спілкування:

• Позитивний аспект: Інтернет та соціальні мережі можуть сприяти розвитку соціальних навичок дитини через взаємодію з однолітками та обмін емоційними враженнями.

• Негативний аспект: Занадто інтенсивне використання мереж може призвести до ізоляції та віддалення від реального життя, що може впливати на розвиток емоційних навичок в офлайн середовищі.

- Емоційна вразливість:

• Позитивний аспект: Інтернет може надати дітям можливість виражати свої почуття та емоції через творчість, наприклад, через малювання, блоги, чи інші креативні проекти.

• Негативний аспект: Негативний вміст в Інтернеті, такий як кібербулінг чи неадекватний контент, може призвести до стресу та вразливості дитини перед впливом негативних емоцій.

- Емоційний вплив реклами:

• Позитивний аспект: Діти можуть отримувати позитивні емоції від взаємодії з рекламою та креативним медіа-контентом, який підтримує позитивні цінності та стимулює розвиток.

• Негативний аспект: Напориста реклама часто використовує психологічні прийоми для впливу на емоції дітей та спонукає їх до непотрібних споживчих практик.

- Емоційний вплив віртуальної реальності та ігор:

• Позитивний аспект: Комп'ютерні ігри та інтерактивні додатки можуть розвивати креативність та когнітивні здібності, подаровувати позитивні враження та веселощі.

• Негативний аспект: Продуктивне використання часу в іграх може бути порушене, що викликає занадто емоційне занурення та може впливати на реальність дитячого життя.

- Емоційна безпека та кібербезпека:

• Позитивний аспект: Усвідомленість кібербезпеки надає дитині важливі навички та знання для емоційної безпеки в Інтернеті.

• Негативний аспект: Загрози в Інтернеті, такі як кібербулінг чи незаконна збір інформації, можуть порушувати емоційний стан та безпеку дитини [59].

В цілому, важливо враховувати, що емоційний вплив Інтернету та соціальних мереж на дитину молодшого шкільного віку визначається спільним впливом ряду факторів, і відповідальне батьківство та освіта грають ключову роль в управлінні цим впливом.

Отже, основне завдання телевізійного мовлення - це всебічний гармонійний розвиток особистості, збереження та передача фундаментальної української національної спадщини, морально-духовне виховання та освіта. У виробництві дитячої телепродукції допустимо враховувати будь-яку тематику, якщо вона спрямована на формування національно-духовних, морально-патріотичних якостей у дітей та підлітків. Незважаючи на наявність багатого матеріалу в українській літературі, який можна використовувати для створення дитячих телепроектів, пріоритети у кіноіндустрії поки не віддані дитячому мовленню згідно із Законом "Про кінематографію". Важливо використовувати можливості дитячого телебачення не тільки як розважального засобу, але й як форми додаткової освіти для формування світогляду молодших глядачів.

1.3. Позитивні та негативні ознаки та наслідки впливу ЗМІ на психіку дітей молодшого шкільного віку

Дослідження впливу засобів масової інформації на дітей та підлітків є важливою темою в галузі психології, соціології та педагогіки. Чимало вчених присвятили свої праці аналізу як негативного, так і позитивного впливу медіа. Ось декілька ключових імен:

Негативний вплив

1. Жан Піаже – хоча його праці не стосуються безпосередньо медіа, його дослідження когнітивного розвитку дітей допомогли зрозуміти, як сприйняття інформації залежить від вікових особливостей. Це було основою для вивчення впливу медіа.
2. Дезмонд Руніон – досліджував вплив телевізійного насильства на агресивну поведінку дітей.
3. Джордж Гербнер – його теорія культивації пояснює, як медіа, особливо телебачення, можуть формувати переконання, страхи та установки, наприклад, страх перед світом (phenomenon of "mean world syndrome").

4. Альберт Бандура – через експеримент із лялькою Бобо показав, як діти можуть переймати агресивні моделі поведінки, побачені в медіа.
5. Джін Твендж (Jean Twenge) – авторка праць, які досліджують вплив соцмереж на психічне здоров'я підлітків, зокрема підвищення рівня депресії та тривожності.

Позитивний вплив описували:

1. Марія Монтессорі – хоча її праці не фокусуються на медіа, принципи її педагогіки закладають основи для розуміння, як інтерактивні медіа можуть стимулювати розвиток.
2. Лоуренс Кольберг – розробив теорію морального розвитку, що використовувалася для аналізу того, як позитивні образи в медіа сприяють формуванню моральних цінностей.
3. Говард Гарднер – через свою теорію множинного інтелекту пояснив, як освітні медіа можуть підтримувати різні види інтелекту (візуальний, аудіальний, кінетичний тощо).
4. Міхаель Річ – досліджує, як освітні програми на телебаченні та в Інтернеті можуть допомогти дітям розвивати мовні навички, креативність і критичне мислення.
5. Генрі Дженкінс – вивчає позитивний вплив нових медіа, зокрема участь дітей у фан-культурі, що може сприяти розвитку творчості та соціальних навичок.

Ці дослідники допомагають краще зрозуміти багатогранний вплив медіа на дітей, акцентуючи увагу як на ризиках, так і на можливостях.

Психологічні дослідження свідчать, що засоби масової інформації (ЗМІ) можуть позитивно впливати на емоційну стійкість дітей за умови правильного підбору та використання контенту.

1. Освітній контент: Якісні освітні програми та мультфільми сприяють розвитку емпатії, позитивного мислення та навичок саморегуляції у дітей. Вони демонструють приклади вирішення проблем, що підвищує впевненість дитини у власних силах.

2. Соціальна підтримка: Соціальні мережі та онлайн-спільноти можуть надавати дітям відчуття приналежності та підтримки, особливо якщо вони знаходять однодумців або отримують позитивний зворотний зв'язок.
3. Розвиток емоційного інтелекту: Інтерактивні медіа, які заохочують дітей до співчуття та аналізу ситуацій, можуть покращувати розуміння власних та чужих емоцій, що є важливим для емоційної стійкості.
Варто зазначити, що позитивний вплив ЗМІ можливий лише за умови свідомого підходу до вибору контенту та активної участі батьків у медіаосвіті дітей.

Психологічні дослідження вказують на значний негативний вплив засобів масової інформації (ЗМІ) на емоційну стійкість дітей. Основні аспекти цього впливу включають:
1. Підвищення рівня тривожності та страхів: Постійний перегляд новин про насильство, катастрофи та інші негативні події може викликати у дітей відчуття небезпеки та безпорадності, що підвищує рівень тривожності.
2. Формування агресивної поведінки: Дослідження показують, що діти, які часто спостерігають сцени насильства в медіа, можуть наслідувати агресивні моделі поведінки, вважаючи їх прийнятними або нормальними.
3. Зниження емпатії та чутливості: Постійний контакт із жорстоким контентом може призвести до десенсибілізації, коли діти стають менш чутливими до страждань інших та менш схильними до співчуття.
4. Порушення емоційного розвитку: Надмірне використання ЗМІ може обмежувати живе спілкування, що є критично важливим для розвитку емоційної сфери дитини. Відсутність належної уваги та своєчасного впливу дорослих на емоційну сферу психічного життя дитини негативно позначається на її розвитку.
5. Вплив на самооцінку та сприйняття себе: соціальні мережі та реклама можуть встановлювати нереалістичні стандарти краси та успіху, що призводить до зниження самооцінки та незадоволеності собою у дітей.

6. Перевантаження інформацією: Велика кількість негативних новин (війни, катастрофи, конфлікти) може викликати тривогу, страх або почуття безпорадності. Постійне споживання медійного контенту без фільтрації може погіршувати здатність дитини до концентрації та регуляції емоцій.

7. Експлуатація емоцій: Шокуючі зображення або контент, створений для маніпулювання емоціями, можуть підривати емоційну стабільність. Рекламні ролики часто підштовхують до нездорових стандартів поведінки чи зовнішнього вигляду.

8.Залежність від технологій: Надмірне користування гаджетами для доступу до ЗМІ може призводити до ізоляції, зменшення фізичної активності та навіть депресивних станів.

9.Формування невірних цінностей: Спотворення реальності в соціальних мережах (ідеальні образи, нереалістичні досягнення) може негативно впливати на самооцінку дитини.

Для мінімізації негативного впливу ЗМІ на емоційну стійкість дітей важливо контролювати споживаний контент, обмежувати час, проведений перед екраном, та активно залучати дітей до живого спілкування та інших видів діяльності.

Щоб мінімізувати негативний вплив засобів масової інформації (ЗМІ) на емоційну стійкість дітей, психологи рекомендують кілька практичних стратегій. Ці поради допоможуть захистити психіку дитини, розвивати її критичне мислення та емоційну грамотність.

1. Навчання медіаграмотності

- Вчіть критично оцінювати інформацію. Дитина має розуміти, що не вся інформація в ЗМІ є правдивою або важливою. Допоможіть їй ставити запитання: Хто створив цей контент? З якою метою?
- Визначення маніпуляцій. Розкажіть, як розпізнавати елементи, що викликають надмірну емоційну реакцію (страх, тривогу або гнів).

2. Контроль контенту

- Фільтруйте доступ до інформації. Забезпечте доступ до якісного та віковідповідного контенту, такого як освітні програми, документальні фільми або позитивні мультфільми.
- Уникайте надмірного висвітлення негативних подій. Обмежте перегляд новин, які можуть викликати тривогу або страх (наприклад, репортажів про катастрофи, війни).

3. Обмеження часу перед екраном
    - Встановіть часові рамки. Рекомендується обмежувати час, який діти проводять перед екранами: для дітей 6–12 років — не більше 2 годин на день.
    - Впроваджуйте альтернативи. Заохочуйте фізичну активність, творчість, хобі або спілкування з родиною та друзями.
4. Спільне споживання контенту
    - Дивіться разом із дитиною. Обговорюйте побачене: які емоції це викликає, чи зрозумілий зміст, що можна з цього навчитися.
    - Розвивайте позитивне мислення. Допомагайте дитині знаходити хороші аспекти навіть у складних ситуаціях, показаних у ЗМІ.
5. Формування емоційної грамотності
    - Вчіть розпізнавати та виражати емоції. Пояснюйте дитині, що вона може відчувати сум, тривогу чи страх, і це нормально. Але важливо знати, як із цим справлятися.
    - Практикуйте техніки розслаблення. Наприклад, дихальні вправи, арттерапію або медитацію для дітей.
6. Створення сприятливого середовища
    - Модель позитивного прикладу. Показуйте, як дорослі критично ставляться до медіа та зберігають спокій, навіть у стресових ситуаціях.
    - Забезпечте підтримку. Завжди будьте готові вислухати дитину та обговорити її емоції, пов’язані з побаченим чи почутим у ЗМІ.
7. Заохочення соціальної активності

- Спрямовуйте увагу на реальні зв’язки. Спілкування з друзями, сімейні заходи та участь у спільних проєктах допомагають зміцнювати емоційну стійкість.
- Підтримуйте участь у волонтерських чи творчих ініціативах. Це допомагає дітям відчути свою значущість і сприяє розвитку емпатії

8. Фільтрування контенту: батькам варто контролювати те, що дивиться дитина, та забезпечувати доступ до корисних і якісних матеріалів.

9.Емоційна підтримка: регулярні розмови з дитиною про те, що вона бачить і відчуває, допоможуть зрозуміти її емоційний стан та скоригувати можливі проблеми.

РОЗДІЛ ІІ. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ВИБІРКИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Емпірична частина присвячена дослідженню впливу засобів масової інформації на емоційну стійкість дитини молодшого шкільного віку. Для реалізації порівняльно-діагностичного та статистичного дослідження нами було сформовано дві досліджувані групи. *Першу групу* склали дівчата учениці молодшого шкільного віку – 22 особи. Другу групи склали хлопці учні молодшого шкільного віку – 20 осіб. Середній вік досліджуваних дітей становить 8,5 років. Експериментальною базою дослідження виступила Красноставська гімназія Чемеровецької селищної ради Хмельницької області. Емпіричне дослідження проводилося у квітень-травень 2024 року. Процедура передбачала заповнення бланків звичайного зразка та бесіду з учнями, щодо їхньої взаємодії з засобами масової інформації.

Для реалізації мети та завдання емпіричного дослідження вивчити вплив засобів масової інформації на емоційну стійкість дитини молодшого шкільного віку нами були використані наступні емпіричні методи: тестування, зокрема психодіагностичні методики: Тест шкільної тривожності Філіпса, Методика «Вибери потрібне обличчя» (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен), Методика «Який я?» (за О. Білобрикіною), проєктивна методика «Малюнок дерева» (за І. Бородіною), Анкета « Я і мережа інтернет».

Методика «Тест шкільної тривожності Філіпса» [44]

Дана методика дозволяє за мінімальний час виявити рівень шкільної тривожності

Опитувальник складається з 58 питань, час проходження тесту не обмежується. На кожне запитання слід дати однозначну відповідь «Так» або «Ні».

Безпосередньо перед проведенням дослідження дається коротка інструкція: «Діти, зараз вам будуть запропоновані запитання про те, як ви себе

почуваєте у школі. Старайтеся відповісти щиро і правдиво, тут немає правильних або неправильних, хороших або поганих відповідей. Над запитаннями довго не замислюйтесь.

На аркуші для відповідей угорі напишіть своє ім'я, прізвище й клас. Відповідаючи на запитання, записуйте його номер і відповідь "+", якщо погоджуєтеся, й "-", якщо ні».

Основні шкали методики:

1.Загальна тривожність у школі.

2.Переживання соціального стресу.

3.Фрустрація потреби в досягненні успіху.

4.Страх самовираження.

5.Страх ситуації перевірки знань.

6.Страх невідповідності очікуванням оточення.

7. Низька фізіологічна опірність стресові.

8. Проблеми і страхи у стосунках з учителями.

Виокремлюють запитання, відповіді на які не збігаються із ключем тесту. Наприклад, на 58-ме запитання дитина відповіла «Так», тоді як у ключі цьому запитанню відповідає «-», тобто відповідь «Ні». Відповіді, що не збігаються з ключем, - це прояви тривожності. Під час обробки підраховується:

• загальна кількість розбіжностей по всьому тесту: понад 50%- підвищена тривожність;

понад 75% — висока тривожність;

• кількість збігів за кожним із 8 чинників тривожності, що виділені у тесті.

Рівень тривожності визначається так само, як і в першому випадку. Аналізується загальний внутрішній емоційний стан учня, який багато в чому визначається наявністю тих чи інших тривожних синдромів (факторів) та їх кількістю.

Опрацювання результатів

1 Число розбіжностей знаків («+» - Так,«-» - Ні) за кожним із чинників (абсолютна розбіжність у відсотках: $< 50\%; \geq 50\%; \geq 75\%$).

2. Подання цих даних у вигляді індивідуальних діаграм.

3. Кількість розбіжностей за кожним виміром для всього класу; абсолютне значення - $< 50\%; \geq 50\%; \geq 75\%$.

4; Подання цих даних у вигляді діаграми.

5. Кількість учнів, які мають розбіжності за певним чинником $\geq 50\%$ і $\geq 75\%$ (для всіх чинників).

6. Подання порівняльних результатів при повторних замірах.

7. Повна інформація про кожного з учнів (за результатами тесту).

Змістова характеристика кожного чинника

1 Загальна тривожність у школі - загальний емоційний стан дитини, пов'язаний з різними формами її включення в життя школи.

2 Переживання соціального стресу - емоційний стан дитини, на тлі якого розвиваються її соціальні контакти (передусім з однолітками).

3 Фрустрація потреби в досягненні успіху - несприятливий психічний фон, такий, що не дає змоги дитині розвинути власну потребу в успіху, досягненні високого результату тощо.

4 Страх самовираження — негативні емоційні переживання ситуацій, пов'язаних із потребою саморозкриття, подання себе іншим, демонстрації своїх можливостей.

5 Страх ситуації перевірки знань — негативне ставлення й переживання тривоги у ситуаціях перевірки (особливо публічної) знань, досягнень та можливостей.

6 Страх невідповідності очікуванням, оточення — орієнтація на значущість інших в оцінюванні своїх результатів, учинків, думок, тривога з приводу оцінок, які дають навколишні, очікування негативного оцінювання.

7 Низька фізіологічна опірність стресові — особливості психофізіологічної організації, які знижують здатність дитини пристосовуватись до ситуацій стресового характеру, що підвищує ймовірність

неадекватного, деструктивного реагування на тривожний чинник середовища.

8 Проблеми і страхи у стосунках з учителями - загальний негативний емоційний фон стосунків із дорослими у школі, що знижує успішність навчання дитини в школі.

Методика «Який я?» (за О. А. Білобрикіною) [23]

Мета: виявити емоційну спрямованість загальної самооцінки дитини. Кожній дитині пропонуються сім узагальнених характеристик, що відображають певний емоційний показник оцінки, з яких вона обирає одну: • найкращий; • гарний; • такий самий, як усі діти; • поганий; • гірший за всіх; • коли як: іноді буваю гарним, іноді — поганим; • не знаю.

Для того щоб дитина обміркувала і запам'ятала оцінні характеристики, психолог повторює їх декілька разів у повільному темпі, з логічними паузами. Недоречно спрямовувати дитину на вивчення і повторення послідовності слів.

Інструкція: «Зараз я назву тобі декілька слів, послухай їх уважно, обери одне слово, яке, на твою думку, найбільше стосується тебе». Обробка та інтерпретація результатів Відповіді дитини співвідносяться з одним із показників емоційного забарвлення загальної самооцінки.

Адекватною та соціально бажаною вважається позитивний знак загальної самооцінки. Можливою, але в той же час такою, що свідчить про недостатній розвиток почуття самоцінності, визнається нейтральна самооцінка. Негативний емоційний показник свідчить про втрату дитиною почуття індивідуальної та соціальної самоцінності, а індиферентний — свідчить на його несформованість, відсутність або неадекватність системи ціннісних орієнтирів. Амбівалентний показник визначає відсутність адекватної для цього віку стійкості в розвитку загальної самооцінки і свідчить про неможливість соціокультурного самовизначення дитини.

Методика «Вибери потрібне обличчя» (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен) [23]

Методика дозволяє виявити ступінь тривожності дитини. Завдання: методика дає змогу дослідити й оцінити ступінь тривожності дитини в типових

життєвих ситуаціях, де відповідна якість особистості виявляється найбільшою мірою. Негативний емоційний досвід сприяє зростанню та породжує тривожність як рису особистості та неспокійну поведінку дитини. Про недостатньо гарну емоційну пристосованість, адаптованість дитини до життєвих ситуацій, викликаючи занепокоєння, страх свідчить підвищений рівень особистісної тривожності.

Психодіагностика тривожності оцінює внутрішнє ставлення учня до деяких соціальних ситуацій, надає корисну інформацію про природу взаємин, котрі склалися у дитини з оточуючими людьми, зокрема в сім'ї, в класі. Матеріали: 14 малюнків, кожний з них відображає певну типову для життя дитини ситуацію. Образотворчий матеріал в даній методиці представлений серією малюнків розміром 8,5 х 11 см (мал. 1-14). На кожному малюнку зображено типову для життя дитини ситуацію. Кожен малюнок представлений у двох варіантах: для хлопчиків - зображений хлопчик а для дівчаток – зображена дівчинка. У ході тестування досліджуваний уподібнює себе з дитиною тієї ж статі, що й він. Особа не промальована повністю, поданий лише загальний контур голови. Кожен малюнок містить два додаткові зображеннями дитячої голови, котрі з точністю відповідають контуру обличчя дитини на малюнку. Одне обличчя дитини - усміхнене, а інше - сумне. Дослідник ставить питання дитині до кожного з них - «Як ти гадаєш, у дитини обличчя буде веселе чи сумне?

Серія малюнків: мал. 1. Гра з молодшими дітьми; мал. 2. Дитина і мати з немовлям; мал. 3. Об'єкт агресії; мал. 4. Вдягання; мал. 5. Гра із старшими дітьми; мал. 6. Вкладення спати на самотині; мал. 7. В класі; мал. 8. Догана; мал. 9. Ігнорування; мал. 10. Агресивний стан; мал. 11. Прибирання іграшок; мал. 12. Ізоляція; мал. 13. Дитина з родиною; мал. 14. Пожива на самоті. Передбачується, що від власного психологічного стану в момент проведення тестування буде залежати вибір дитиною тієї чи іншої особи. Такі малюнки мають «проективне» навантаження. Те, який сенс надає школяр саме цим

малюнкам, вказує на типовий для нього емоційний стан в подібних життєвих ситуаціях.

Проєктивна методика «Малюнок дерева» (за І. Бородіна) [44]

Методика спрямована на виявлення особистісних та емоційних особливостей дитини. Малюнок дерева традиційно розглядається у проективній психодіагностиці як автопортрет, у якому цілісно відображається ставлення до себе, самооцінка, характер взаємовідносин дитини з оточенням, а також її особистісні проблеми.

Інструкція. Намалювати дерево, яке кому подобається.(ніяких додаткових пояснень або рекомендацій давати не можна).

Наведена методика дозволяє проінтерпретувати психологічні властивості дитини спираючись на критерії проєктивних проявів на малюнку. Також за допомогою методики можна визначити рівень емоційної стійкості аналізуючи наступні параметри: саморегуляція, позитивне сприйняття життя; здатність адаптуватися до змін у житті; здатність залишатися стійким у стресових ситуаціях; здатність залишатися спокійним і зосередженим навіть у ситуаціях високого тиску або невизначеності; вміння пристосовуватися до невдач.

Анкета для дітей молодшого шкільного віку
«Вплив телепередач на емоційну регуляцію дітей» (Маляр О.І.)

Наведена анкета (див. Додаток А) покликана виявити: вплив телепередач, мультфільмів на емоційну регуляцію дитини; особливості диференціації сприйняття різнорідного по змісту контенту, який переглядає дитина; причини та особливості побудови стосунків з оточуючими у наслідок зловживання теле переглядами; труднощі в соціалізації без користування інтернетом та улюбленими мультфільмами.

Складена та запропонована анкета вміщує в своїй структурі 15 питань відкритого та закритого типу завдань, де досліджуваним запропоновано закінчити речення та надати відповіді на поставлені запитання.

Інструкція: «Прочитай кожне речення і закінчи його, записуючи перше ж судження, яке спало тобі на думку. Виконуй завдання швидко, не задумуючись довго над кожною фразою; якщо не можете закінчити яке-небудь речення відразу, обведіть його номер колом і поверніться до нього пізніше.»

Анкета для дітей молодшого шкільного віку
«Вплив комп'ютерних ігор на розвиток довільності емоційної сфери учнів» (Маляр О.І.)

Наведена анкета (див. Додаток Б) покликана виявити: основну мотивацію користування комп'ютерними технологіями; особливості диференціації сприйняття комп'ютерних ігор, віртуальної реальності; причини та особливості побудови стосунків з оточуючими у наслідок зловживання іграми; труднощі в соціалізації без користування інтернетом, соціальними мережами.

Складена та запропонована анкета вміщує в своїй структурі 15 питань відкритого та закритого типу завдань, де досліджуваним запропоновано закінчити речення та надати відповіді на поставлені запитання.

Інструкція: «Прочитай кожне речення і закінчи його, записуючи перше ж судження, яке спало тобі на думку. Виконуй завдання швидко, не задумуючись довго над кожною фразою; якщо не можете закінчити яке-небудь речення відразу, обведіть його номер колом і поверніться до нього пізніше.»

РОЗДІЛ ІІІ. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Психологічні особливості емоційної стійкості дитини молодшого шкільного віку

На першому етапі емпіричного дослідження ми вивчали рівень і характер тривожності, пов'язаної зі школою, у дітей молодшого шкільного віку. Задля реалізації поставленого завдання ми використовували діагностичну методику **«Тест шкільної тривожності Філіпса».**

Згідно отриманих результатів, вивчено структуру виявлення рівнів тривожності серед молодших школярів (див. Таблицю 3.1.). Виявлено, що серед дівчат молодшого шкільного віку за шкалою "Загальна тривожність" 15% учнів проявляють високий рівень, 32% – підвищений, 25% – середній та 28% – низький рівень тривожності. У групі хлопців відзначено, що 10% досліджуваних виявили високий рівень, 21% – підвищений, 42% – середній та 27% – низький рівень тривожності. Це свідчить про значні варіації між групами дівчат і хлопців. Давайте проінтерпретуємо ці результати: Значний відсоток дівчат (15%) проявляє високий рівень загальної тривожності, що може свідчити про можливі проблеми адаптації чи стресові ситуації в їхньому навчальному середовищі. Ще 32% мають підвищений рівень тривожності, що може вказувати на інші фактори, такі як висока вимогливість, конкуренція або соціальний тиск. Середній рівень тривожності виявився у 25% дівчат, що може відображати збалансованість їхнього емоційного стану. Решта дівчат мають низький рівень тривожності, що свідчить про те, що частина учениць відчувають себе комфортно та не виснажуються в шкільному середовищі.

У групі хлопців найбільший відсоток (42%) хлопців має середній рівень тривожності, що хлопці реагують на стресові ситуації, але здатні зберігати емоційну рівновагу і швидко відновлюватися після виникнення труднощів. Також 27% хлопців проявляють низький рівень тривожності, що може свідчити

про загальний комфорт і стабільність їхнього емоційного стану в навчальному процесі.

Також є цікавими результати за шкалою «Переживання соціального стресу», де ми спостерігаємо, що переважна частка дівчат (64%) мають підвищений та високий рівень тривоги підчас навчання в школі, проти 39% учнів хлопців молодших школярів. Це свідчити про те, що у дівчат може бути підвищена чутливість до соціальних аспектів навчання, можливо, пов'язаних зі стосунками з однолітками або вимогами соціального середовища школи.

За шкалою «Фрустрація потреби в досягненні успіху» у 58% досліджуваних дівчат спостерігається середній рівень, 30% мають підвищений 11% низький, решта високий рівень фрустрації потреби в досягненні успіху. До порівняння у групі хлопців молодшого щкільного віку 51% учнів мають підвищений рівень, 37% середній рівень, 13% низький та решта високий. Такі результати свідчать, що учні-хлопці частіше стикаються з напруженням, що не дає змоги дитині розвинути власну потребу в успіху, досягненні високого результату.

За шкалами «Низький фізіологічний опір стресу», «Страх не відповідати очікуванням оточуючих», «Страх самовираження» спостерігаються наближені результати у досліджуваних групах учнів молодшого шкільного віку, та не представляють значних відмінностей (не більше 4% за кожним рівнем у названих шкалах). Приблизно у 80% осіб діагностовано низький та середній рівні страху самовираження, страху не відповідати очікуванням оточуючих та низького фізіологічного опору стресу. Це говорить що учні мають досить стійке фізіологічне здоров'я та з легкістю адаптовуються до стресових ситуацій, впевненості в собі та мають незначні переживання щодо соціальної взаємодії та самовираження.

За шкалою «Проблеми у стосунках з вчителями» серед дівчат молодшого шкільного віку 18% проявляють низький рівень, 48% середній рівень, 26% підвищений рівень та 8% високий рівень. Натомість в групі хлопців молодших школярів простежується інша тенденція: у 5% осіб низький рівень, у 51% середній рівень, у 37% підвищений рівень та у 7% високий рівень. Такі результати вказують на відмінності у сприйнятті відносин з вчителями між

дівчатами та хлопцями молодшого шкільного віку. Від так хлопцям більш характерно переживати напруження та негативний емоційний фон стосунків, що пов'язаний із проблемами у стосунках з дорослими та вчителями, а ніж дівчатам.

Таблиця 3.1.

Розподіл рівнів шкільної тривожності та її компонент серед учнів молодшого шкільного віку

	Дівчата (n=22 осіб)				Хлопці (n=20 осіб)			
	Низький рівень	Середній рівень	Підвищений рівень	Високий рівень	Низький рівень	Середній рівень	Підвищений рівень	Високий рівень
Загальна тривожність	28%	25%	32%	**15%**	27%	**42%**	21%	10%
Переживання соціального стресу	15%	**46%**	**34%**	5%	0%	36%	**62%**	2%
Фрустрація потреби в досягненні успіху	11%	**58%**	30%	1%	13%	37%	**51%**	1%
Страх самовираження	10%	**60%**	20%	10%	12%	**55%**	20%	13%
Страх ситуації перевірки знань	25%	**55%**	14%	6%	20%	**49%**	16%	4%
Страх не відповідати очікуванням оточуючих	**40%**	27%	15%	18%	**52%**	**22%**	12%	14%
Низький фізіологічний опір стресу	**52%**	34%	9%	5%	**56%**	30%	8%	7%
Проблеми у стосунках з учителями	18%	**48%**	26%	8%	5%	**51%**	**37%**	7%

Для вивчення відмінностей у проявах шкільної тривожності між двома групами та визначення якісних і кількісних розходжень в їхніх показниках, ми провели порівняльний аналіз середніх значень компонентів шкільної тривожності (рис. 3.1.).

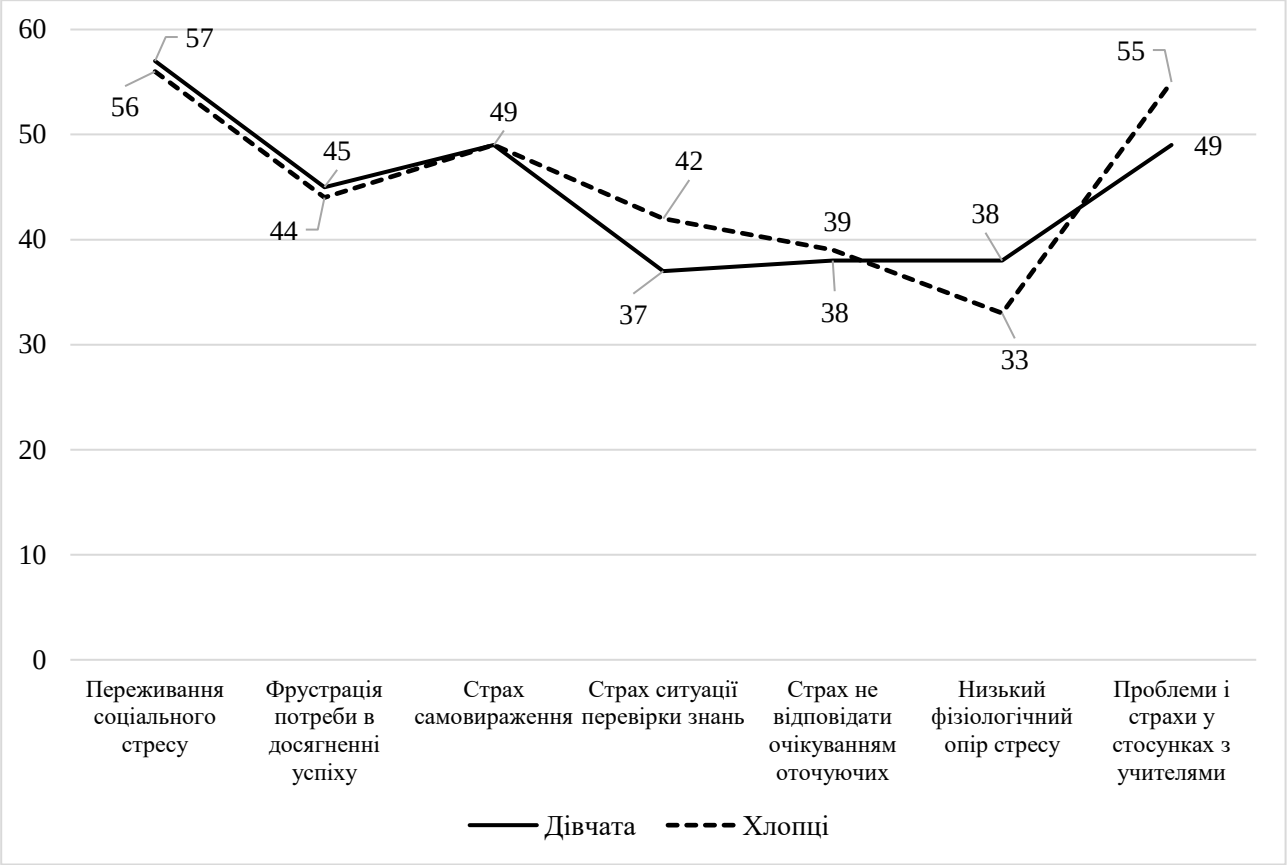

Рис. 3.1. Порівняння середніх показників шкільної тривожності серед учнів молодшого шкільного віку.

Згідно результатам які наведені на рис. 3.1., виявляються дещо вищі значення за шкалою "Страх перевірки знань" серед хлопців молодшого шкільного віку, порівняно з дівчатами. Згідно графіка, можна визначити провідні та актуалізовані компоненти шкільної тривожності взагалі для всієї вибірки. Виявляється, що основним аспектом тривожності учнів є шкала "Переживання соціального стресу", за нею слідують шкала "Проблеми і страхи у стосунках з учителями" і шкала "Страх самовираження". Показники за цими шкалами у обох групах майже однакові з невеликою різницею.

Такі результати свідчать, що шкільна тривожність учнів молодшого шкільного віку характеризується: загальним негативним емоційним фоном у стосунках із вчителями, що знижує успішність навчання дитини; стурбованістю, щодо розвитку соціальних контактів (передусім з однолітками); негативними емоційними переживаннями ситуацій, що пов’язані із потребою саморозкриття та реалізацією себе учнями. Хлопці молодшого шкільного віку більше

переживають тривогу у ситуаціях перевірки (особливо публічної) знань, досягнень та можливостей, а ніж учні дівчата.

На наш погляд високі показник переживання соціального стресу може бути пов'язаний з переживання сучасної ситуації в Україні, адже відсутність безпеки та нестабільна ситуація війни росії проти України викликає тривожні стани та посилювати страх у дітей.

На наступному етапі нашого дослідження ми вивчали особливості переживання дитячої тривожності у різних соціальних ситуаціях. Задля реалізації поставлених завдань ми застосували методику **«Вибери потрібне обличчя» (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен).** Обрана методика досліджує емоційний досвід спілкування дитини з оточуючими людьми та який вплив цього досвіду на психологічний стан дитини.

Спираючись на отримані результати, які наведені на рисунку 3.2., ми спостерігаємо, що у групі дівчат молодшого шкільного віку тривожність проявляється у 42% на високому рівні, 33% осіб на середньому та 25% низькому. У групі хлопців молодшого шкільного віку, простежується дещо інша тенденція, де у 46% дітей діагностовано високий рівень тривожності, у 25% середній рівень, у 29% досліджуваних низький рівень.

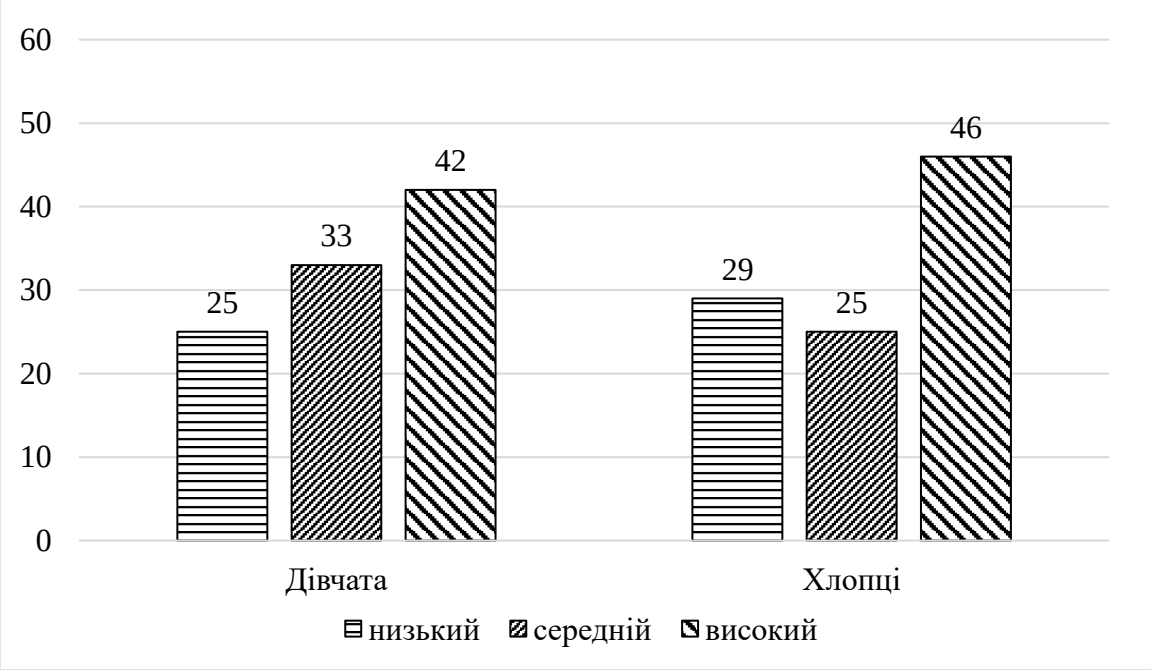

Рис. 3.2. Рівень прояву тривожності серед дітей молодшого шкільного віку (у %)

Отримані результати, дозволяють припускати, що тривожність у дітей молодшого шкільного віку є вираженою та розподілена неоднаково між хлопчиками та дівчатами, з більш вираженим впливом на групу хлопчиків. Це свідчить, що діти молодшого шкільного віку періодично відчувають стан занепокоєння або тривоги, особливо в ситуаціях, які створюють стрес чи напруженість. Хлопцям молодшим школярам більш характерно більше думати про можливі негативні сценарії життєвих подій, але ці думки керовані та не викликають сильного дистресу. Також визначено, що дітям молодшого шкільного віку властиво відчувати напруження та невпевненість, але це не заважає нормальному функціонуванню, їм вдається реалізовувати власну емоційну гнучкість для стабілізації власного стану та повноцінно взаємодіяти у повсякденному житті.

Спираючись на дослідження Т. Павленко [40], вказується що емоційна стійкість дитини молодшого шкільного віку взаємозалежна від самооцінки особистості. Самооцінка може впливати на те, наскільки ефективно особа реагує на стрес. Відповідно до означених тез, ми вивчали емоційну спрямованість загальної самооцінки дітей молодшого шкільного віку за допомогою методики **«Який я?» (за О. Білобрикіною).**

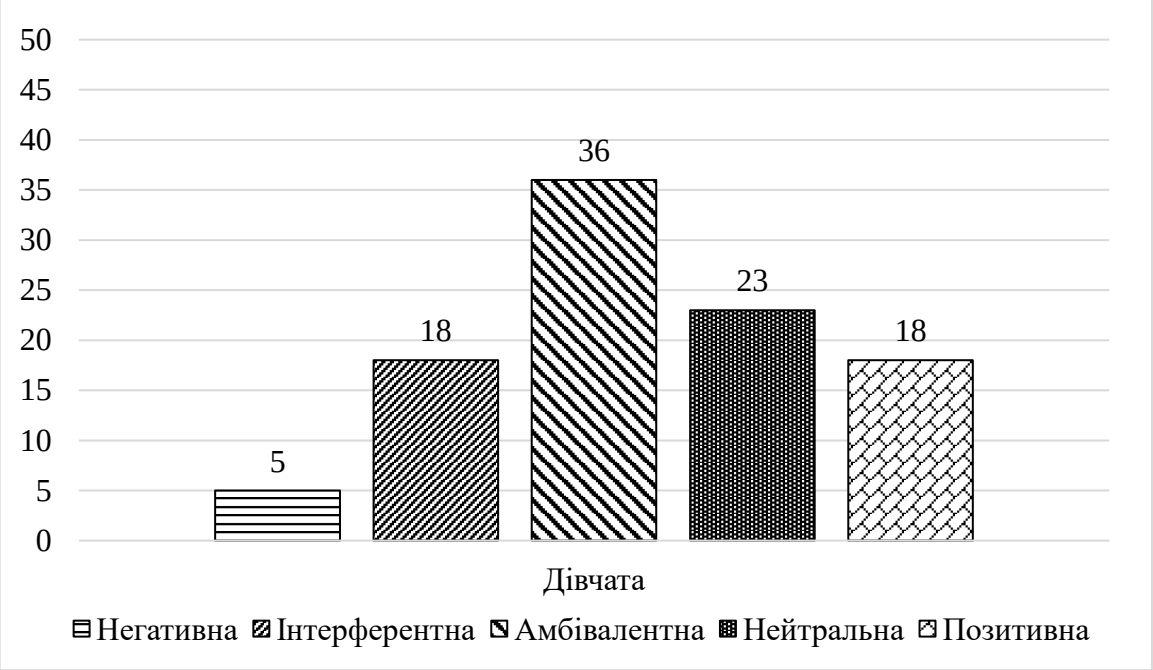

Рис. 3.3. Рівень прояву самооцінки дівчат молодшого шкільного віку (у %)

Відповідно до отриманих результатів, які наведені на рис. 3.3., у групі дівчат молодшого шкільного віку було визначено, що 36% досліджуваних проявляють амбівалентну самооцінку, 23% учнів нейтральну, по 18% респондентів проявляють позитивну та інтерферентну самооцінку, і решта (5%) негативну. Це свідчить про те, що дівчата молодшого шкільного віку характеризуються етапом становлення стійкої структури самоцінності, вказує на певний рівень труднощів у здійсненні соціокультурного самовизначення дитини. Натомість зберігається чітка тенденція, до позитивної самооцінки, що вказує на розуміння своїх сильних сторін особистості, вірять у свої можливості та розвивають свої таланти, активно здобувають нові навички та знання.

Також нами досліджувалися результати показників самооцінки у групі хлопців молодшого шкільного віку. Звертаючись до рис. 3.4. можна спостерігати, що 45% учнів проявляють амбівалентний рівень самооцінки, решта (інтерферентна, нейтральна, позитивна) рівнів самооцінки знаходяться на одному рівні по 15% досліджуваних. Решта респондентів (10%) мають негативну самооцінку.

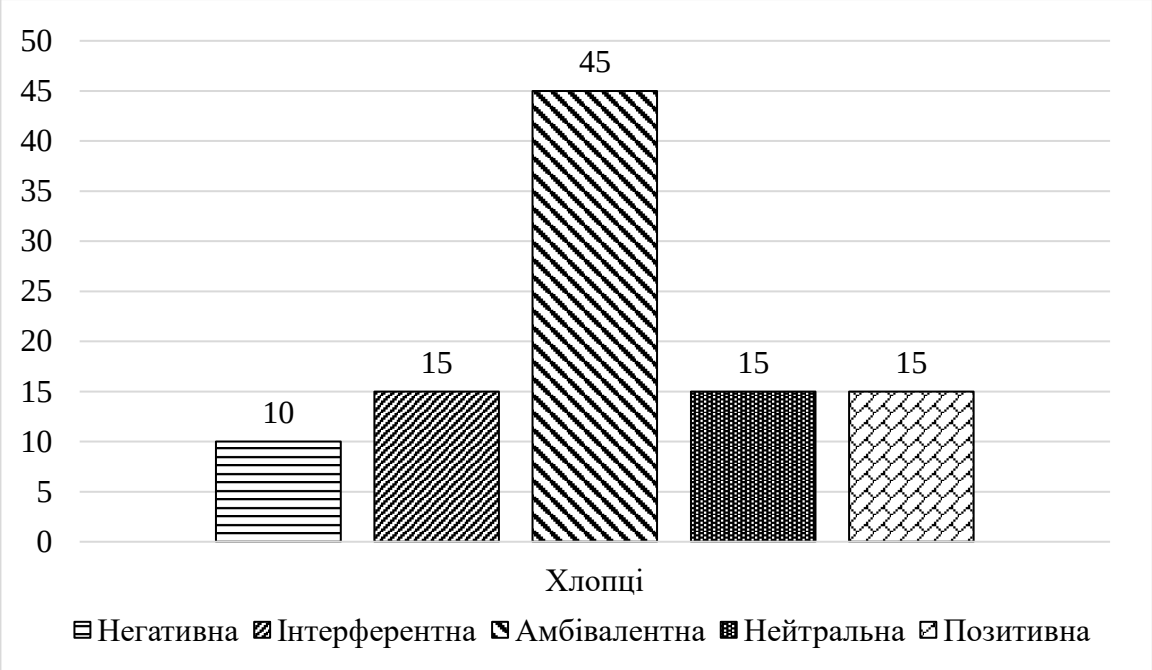

Рис. 3.4. Рівень прояву самооцінки хлопців молодшого шкільного віку (у %)

Це свічить про те, що у групі хлопців також існує виражений прояв амбівалентної самооцінки, як і у групі дівчат. Це означає, що хлопці також

знаходяться на етапі становлення стійкої структури самоцінності, що може мати природу вікових особливостей. Також можна простежити, що існує тенденція до байдужості самооцінки або до нейтрального ставлення, це становить труднощі для дітей молодшого шкільного віку у справлятися із стресовими ситуаціями та втратами, оскільки з цієї причини може бути недостатня кількість внутрішніх ресурсів для подолання життєвих труднощів.

Спираючись на подальшу логіку нашого дослідження ми сфокусували діагностику на особистісні особливості дитини, а саме на особливості прояву емоційної стійкості. У дослідженнях Ф.Гуденафа описується, що символ дерева у проєктивних методиках є паралельним образом автопортрету, де цілісно відображається ставлення до себе, самооцінка, характер взаємовідносин з оточенням, а також особистісні якості дитини у емоційному відновленні та вмінні долати зовнішні труднощі та виклики. За для реалізації поставленого завдання ми застосували проєктивну **методику «Малюнок дерева» (за І. Бородіною).**

У ході аналізу малюнків дітей молодшого шкільного віку нами був здійснений якісний аналіз. Відповідно до отриманих результатів, ми можемо охарактеризувати наступні особливості:

- **Кольорова палітра в малюнку відображає емоційний стан дитини.** Більшість малюнків (55%) були виконані та розфарбовані стандартними кольорами, такими як коричневий, зелений, жовтий та блакитний, що вказує на стабільний емоційний стан. У 45% учасників дослідження можна відзначити використання сірого кольору, що може свідчити про можливий негативний або пригнічений настрій на момент дослідження.
- **Висота дерева на малюнку транслює почуття власної цінності та важливості дитини**. У більшості досліджуваних (74%) намалювані дерева займають площу аркуша ніж 2/3 аркуша, це може свідчити про впевненість дітей в собі, повноту життя та енергії. Натомість у 15% досліджуваних намальовані дерева маленьких розмірів, що може вказувати на відчуття непотрібності, низьку самооцінку та відчуття

неважливості. Щодо розміщення дерева на аркуші, 60% досліджуваних намалювали його праворуч, що може вказувати на тісний зв'язок з батьками. У 50% випадків розміщення малюнку нижній частині аркуша, що може вказувати на приземленість та фокус на життя в сьогоденні.

- **Стовбур на малюнку символізує внутрішній потенціал та стержень особистості.** Якщо стовбур прямий і рівний, який проявляється у 54% дітей, це може вказувати на впевненість в собі, розсудливість, спокій, відповідальність та надійність. Якщо верхня частина стовбура закрита (46% досліджуваних), це може свідчити про імпульсивність та нестриманість.
- **Крона дерева визначає енергетичний потенціал дитини.** Якщо крона подібна до хмари, це вказує на високий рівень самоконтролю, високі стандарти для себе, обережність і точність у виконанні завдань. Останні характеристики притаманні 45% досліджуваних дітей молодшого шкільного віку. Замкнутий силует крони дерева спостерігається у 38% досліджуваних, що вказує на обмежене коло спілкування, з яким дитина відчуває задоволення. Лише 10% досліджуваних намалювали яблука на дереві, що говорить про пунктуальність, точність, уважність і бажання отримати визнання від оточуючих.

Отже, спираючись на аналіз вище можна стверджувати, що у більшості учасників дослідження взаємини з оточенням є гармонійними, натомість простежуються певні обмеження та чіткі визначення способів поведінки при взаємодії. Потреба в спілкуванні не задовольняється у всіх досліджуваних і виявляється не в усіх випадках. Також спостерігаються певні труднощі встановлення контакту та навичок спілкування з оточуючими. У невеликій кількості випадків виявляється відчуття авторитету та тиску з боку батька або матері.

Також звертаючись до основного завдання проведеного дослідження, а саме діагностику емоційної стійкості дитини, нами проводилася бесіда з дітьми про дерева, які вони намалювали, їхню історію з акцентом на емоційну сферу та навички справлятися із життєвими викликами. Відповідно до результатів бесіди та проєктивної методики ми структурували дані за критеріями: саморегуляція, позитивне сприйняття життя; здатність адаптуватися до змін у житті; здатність залишатися стійким у стресових ситуаціях; здатність залишатися спокійним і зосередженим навіть у ситуаціях високого тиску або невизначеності; вміння пристосовуватися до невдач. Відповідно до здійсненого аналізу ми отримали такі рівні емоційної стійкості дітей молодшого шкільного віку (див. рис. 3.5.).

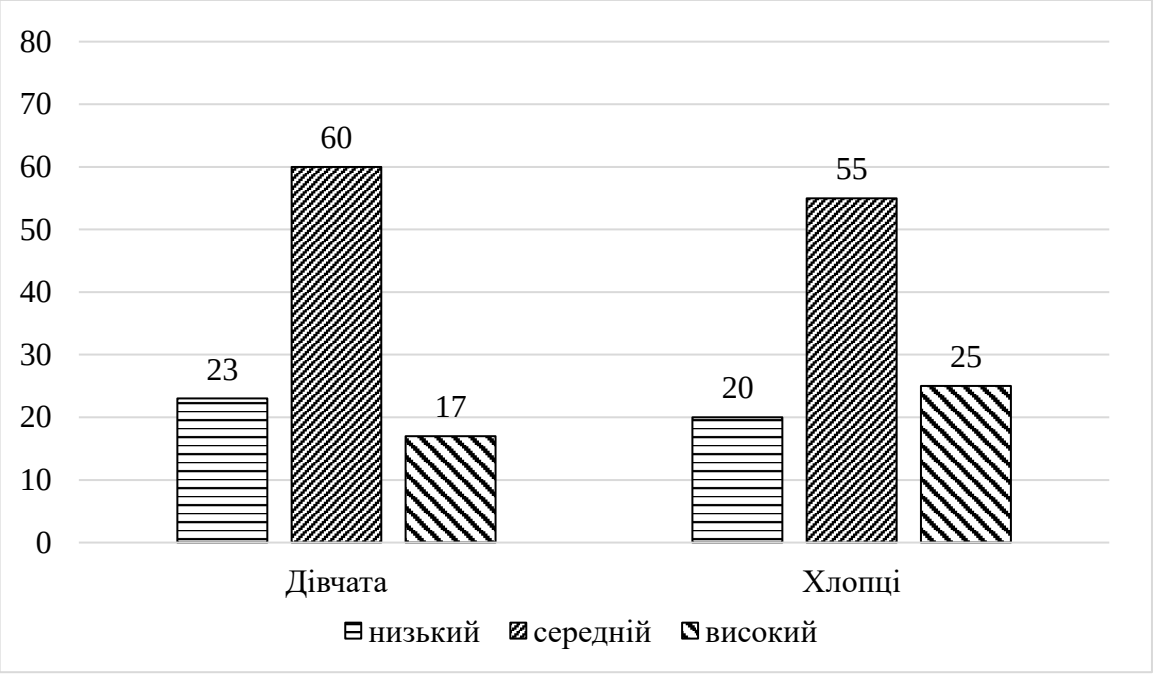

Рис. 3.5. Рівень прояву емоційної стійкості серед дітей молодшого шкільного віку (у %)

Згідно отриманим результатам, можна порівняти рівень емоційної стійкості дівчат та хлопців молодшого шкільного віку. У групі дівчат 23% осіб демонструють низький рівень, 60% середній рівень та 17% високий рівень емоційної стійкості. У групі хлопців спостерігається наближена тенденція, де 55% учнів мають середній рівень, 20% низький та 25% високий рівень емоційної стійкості.

Це свідчить про те, що діти молодшого шкільного віку проявляють здатність ефективно керувати своїми емоціями, оптимізм допомагає дітям в подоланні труднощів, вони з легкістю адаптовуються до змін у житті та справляються з неочікуваними обставинами, проявляють неспокій у ситуаціях високого тиску та невизначеності, невдачі ситуативно сприймають як можливість для росту, частково як негативний непереборний випадок.

3.2. Дослідження розвитку емоційної стійкості дитини молодшого шкільного віку

Важливим аспектом ефективності та надійності в діяльності в умовах стресу є емоційна стійкість. Ця якість допомагає зменшити вплив сильних емоцій, підтримує готовність до дій та запобігає крайньому стресу. Дослідження природи емоційної стійкості та методів її формування є актуальним завданням для сучасної педагогіки.

Проблема розвитку та виховання емоційної стійкості особистості розглядається в контексті різних професійних галузей, таких як спорт, авіація, операторська діяльність. Однак, в дослідженнях цього питання, здебільшого, акцентується на конкретних професіональних сферах, і лише окремі роботи звертають увагу на виховання емоційної стійкості у дітей молодшого шкільного віку, такі як дослідження В. Троценко.

А. Семенов зазначає, що емоційна стійкість, яка є важливою особистісною якістю, визначається та трактується за допомогою різних психологічних підходів, кожен з яких вносить свій унікальний внесок у розуміння цього поняття.

- Інтегративний підхід, згідно з цим підходом, емоційна стійкість розглядається як інтегративна властивість особистості, що виникає внаслідок взаємодії різних психічних явищ. Основна ідея полягає в тому, що ця якість формується через інтеграцію різноманітних психічних процесів.

- Вольовий підхід, за цим підходом емоційну стійкість розглядають як здатність до вольового керування емоціями. Тут вона визначається як несприйнятливість до емоціогенних факторів та здатність контролювати астенічні емоції.
- Інтеграція і енергетичний підхід цей підхід базується на єдності інформаційних та енергетичних характеристик особистості. Тут емоційну стійкість визначають як здатність оптимально використовувати резерви нервово-психічної емоційної енергії.
- Емоційні характеристики цей підхід розглядає емоційну стійкість через призму саме емоційних проявів. Враховуючи незалежність окремих психічних процесів, він розглядає конкретні емоційні характеристики як вияви цієї якості [34].

Згідно з В. Троценко, емоційна стійкість розглядається як властивість темпераменту. Такий підхід вказує на внутрішній аспект особистості та її схильність до збереження емоційної рівноваги під час фізичної активності.

Б. Варданян визначає емоційну стійкість як властивість, що сприяє гармонійному взаємодії всіх компонентів діяльності в емоційно напружених ситуаціях, сприяючи успішному її виконанню. Це визначення підкреслює важливість збалансованості та внутрішньої взаємодії в емоційному аспекті діяльності [23].

Л. Баданіна розглядає емоційну нестійкість як інтегративну властивість особистості, яка виражає схильність до порушення емоційної рівноваги. Вона ідентифікує ознаки цієї нестійкості, такі як фрустрованість, підвищена тривожність, нейротизм і різні види страхів. Це вказує на те, що емоційна нестійкість може проявлятися через різноманітні емоційно-психологічні симптоми [23].

З іншого боку, П. Зільберман розглядає емоційну стійкість як інтегративну властивість особистості, що визначається взаємодією емоційних, вольових, інтелектуальних і мотиваційних компонентів психічної діяльності. Він розглядає її як основу для досягнення оптимального успіху в емоційно напружених

ситуаціях. Підкреслюється, що емоційна стійкість дозволяє досягати мети діяльності в умовах емоційної напруженості.

Вчений розрізняє дві стадії емоційної адаптації:

перша – емоційна реактивність, характеризована вегетативними змінами, що виникають під впливом емоційних факторів;

друга – емоційна адаптація, яка передбачає пригнічення вегетативних змін і саморегуляцію для збереження доцільної поведінки [14].

Однак, питання про те, чи емоційна стійкість є складовою вольових властивостей, чи ж її можна віднести до емоційних якостей, залишається відкритим.

Л. Литвиненко стверджує, що емоційний розвиток дитини молодшого шкільного віку є складним процесом формування та розвитку емоційної компетентності. Цей процес розпочинається з моменту народження та протягом всього дитинства. Емоційна компетентність включає різноманітні аспекти емоційного життя дитини, такі як розпізнавання та вираження емоцій, регуляція емоцій, співпереживання та емоційний інтелект [5].

У молодшому шкільному віці дитина активно розвиває соціальні емоції, такі як самолюбство, почуття відповідальності, довіри та співпереживання. Важливим завданням в цьому віці є набуття навичок соціальної взаємодії з однолітками та здатність заводити друзів. Спілкування з однолітками відкриває нову стадію емоційного розвитку, де дитина розвиває здатність до емоційної децентрації. Однак, незважаючи на це, дитина все ще залежить від емоційної підтримки вчителя та інших дорослих [3].

Емоційна компетентність дитини в молодшому шкільному віці проявляється в її здатності адекватно реагувати на подразники, контролювати власні емоції та ефективно спілкуватися з іншими людьми. Такий розвиток емоційної сфери визначається її впливом на формування основних соціальних та міжособистісних навичок. Отже, емоційний розвиток дитини є ключовою задачею для батьків та педагогів, які повинні створювати сприятливі умови для формування позитивних емоцій, встановлення довірливих стосунків з дітьми та вчити їх ефективно керувати власними емоціями [27].

О. Лелюх-Степанчук зазначає, що в молодшому шкільному віці емоційні стани дітей стають тривалішими, стійкішими і глибшими. Цей період визначається як чутливий для формування емоційного інтелекту, оскільки діти розвивають постійні інтереси та утворюють тривалі дружби на основі загальних і стійких інтересів .

Молодший шкільний вік є ключовим для розвитку емоційного інтелекту, оскільки природна потреба у сприйнятті емоційного оточуючого світу поєднується з активним інтелектуальним розвитком дітей. Емоційний інтелект включає в себе різні здібності, такі як когнітивні (розуміння власних і чужих емоцій), рефлексивні (самоспостереження та визначення причин своїх емоцій), поведінкові (ефективне вираження емоцій у взаємодії з іншими) та комунікативні (здатність виражати свої емоції та взаємодіяти з іншими людьми) [3].

У цьому віці дитина активно вчиться розрізняти, виражати та регулювати свої емоції, а також розуміє емоційні вияви інших людей. Формування емоційного інтелекту важливою мірою залежить від взаємодії з довкіллям та підтримки дорослих, що стимулюють розвиток цих навичок.

Узагальнюючи можна сказати, що емоційна стійкість у дітей молодшого шкільного віку є важливою психологічною якістю, яка визначає їхню здатність ефективно управляти власними емоціями, долати стресові ситуації та успішно адаптуватися до змін у навколишньому середовищі. Розуміння та розвиток цієї якості є ключовим завданням батьків, вихователів та педагогів.

Емоційна стійкість у молодших школярів проявляється у їхній здатності розпізнавати, виражати та регулювати емоції, розвивати соціальні навички спілкування та співпереживання. Важливою є також здатність дитини утримувати стабільну позитивну спрямованість емоційних переживань під час різноманітних викликів.

Враховуючи різноманітні підходи до визначення та розуміння емоційної стійкості, можна стверджувати, що це комплексна якість, що включає в себе когнітивні, емоційні та соціальні аспекти.

3.3. Дослідження впливу засобів масової інформації на емоційну стійкість дитини молодшого шкільного віку

Задля більш повного аналізу основних уявлень та розуміння впливу засобів масової інформації на емоційну стійкість дітей молодшого шкільного віку, було використано анкету **для дітей молодших школярів «Вплив телепередач на емоційну регуляцію дітей» (Маляр О.І.).**

Звертаючись до даних, які наведені у таблиці 3.2., спостерігається, що значна більшість дітей молодшого шкільного віку мають дома телевізор, та є активними споживачами контенту телепередач різного характеру. Зауважимо, що діти вказували про перегляд контенту не лише по телевізору, а і з споживання інформації на різних інтернет платформах таких як YouTube, TikTok.

Таблиця 3.2.

Результати анкетування про вплив телепередач на емоційну регуляію дітей молодшого шкільного віку

	Дівчата молодшого шкільного віку (n=22)		Хлопці молодшого шкільного віку (n=20)	
	Так	Ні	Так	Ні
Чи дивитесь ви вдома телевізор?	90%	10%	95%	5%
Чи відчуваєте ви злість коли вам забороняють дивитись ваш улюблений мультфільм, телесеріал, телепрограму і.т.д.?	72%	28%	80%	20%
Ви часто дивитесь мультфільми з елементами бійок, сварок?	63%	40%	65%	40%
Ви не починаєте робити уроки доки не закінчите перегляд мультфільмів?	32%	68%	55%	45%

Спостерігається, що приблизно 75% досліджуваних в обох групах відчувають злість, коли їх обмежують у перегляді улюблених мультсеріалів, телепередач тощо. Значна частка (приблизно 65%) респондентів в обох групах споживають контент насичений сюжетами конфліктів, бійок, сварок тощо. Це

свідчить про те, що діти, які часто дивляться агресивні телепередачі, можуть стикатися з психологічними наслідками, такими як збільшена агресія, роздратованість та непокій. Вони можуть наслідувати агресивні моделі поведінки, які бачать на екрані, і використовувати їх у власному житті.

Порівнюючи результати, які наведені на рис. 3.6. діагностовано, що обидві досліджувані групи молодших школярів надають більшу перевагу перегляду мультфільмів, аніж відвідування школи. Це свідчить, що перегляд мультиків замість відвідування школи, матиме серйозні наслідки для їхнього освітнього, соціального та розвитку загалом. Недостатнє залучення до освітнього процесу може вплинути на психологічне становище дітей. Вони можуть відчувати втрату мети, низьку самооцінку та стрес через відсутність соціальної взаємодії та навчання. Школа надає структуроване середовище для розвитку різних аспектів особистості, таких як фізичний розвиток, розвиток мислення, та емоційний розвиток. Відсутність цієї структури може призвести до відставання в розвитку та втрати можливостей для набуття важливих навичок.

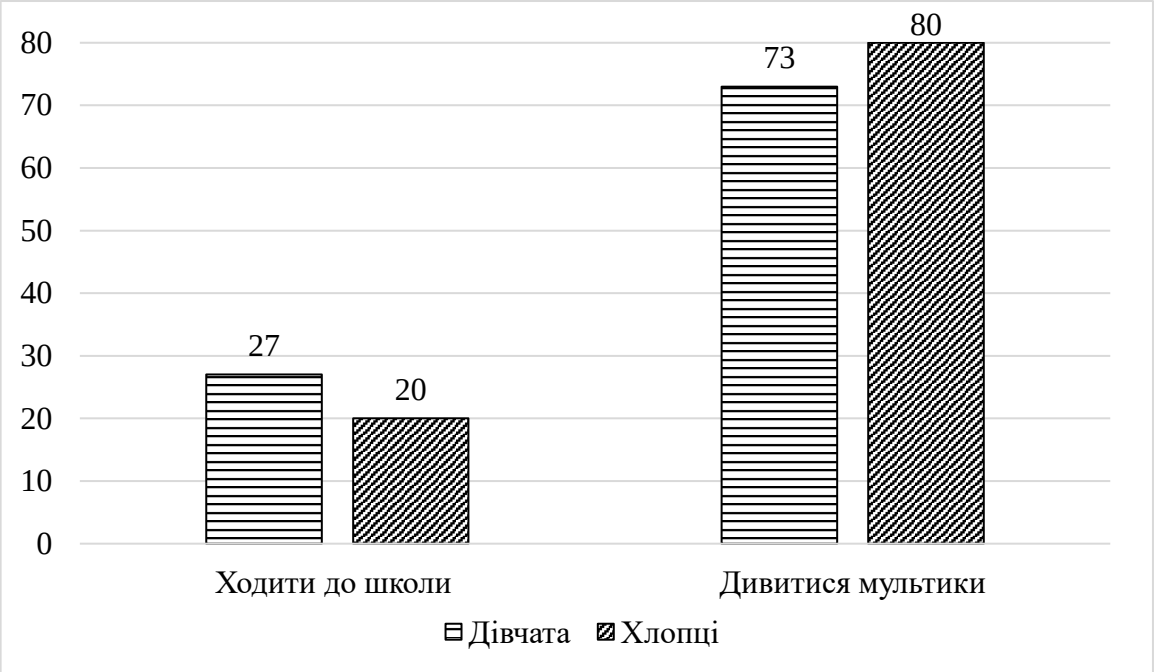

Рис. 3.6. Найбільш улюблений вид діяльності серед молодших школярів (у %)

Також задля розширення розуміння проблеми впливу засобів масової інформації на емоційну сферу дитини, ми використали а**нкету для дітей**

молодшого шкільного віку «Вплив комп'ютерних ігор на розвиток довільності емоційної сфери учнів» (Маляр О.І.). У дослідженні ми керувалися тезами Маляр О.І., що активна залученість у комп'ютерні ігри також має значний вплив на емоційну сферу дітей, окрім того що воно провокує ігрову залежність з усіма наслідками, так і те що ігри мають елементи реклами та інформаційних довідок що функціонує за принципами ЗМІ. Таке включення інформативних блоків у іграх створює додаткові впливи та потрясіння для психічного здоров'я молодших школярів.

Таблиця 3.3.

Результати анкетування про вплив комп'ютерних ігор на емоційну сферу дітей молодшого шкільного віку

	Дівчата молодшого шкільного віку (n=22)		Хлопці молодшого шкільного віку (n=20)	
	Так	Ні	Так	Ні
Ви любите грати у комп'ютерні ігри?	59%	40%	80%	20%
Відчуваєте ви роздратування, гнів під час гри за комп'ютером?	54%	46%	70%	30%
Чи відчуваєте ви піднесений настрій, коли граєте в комп'ютерні ігри?	82%	18%	85%	15%
Чи виникали у вас конфлікти з батьками з приводу гри за комп'ютером?	63%	37%	55%	45%
Чи будете ви плакати або кричати, якщо вам заборонять грати у вашу улюблену гру?	78%	22%	90%	20%
Чи доводилося вам говорити неправду вчителям та батькам про не виконання домашньої роботи, щоб приховати те, що ви грали у комп'ютерні ігри?	40%	60%	45%	55%

Виходячи з результатів анкетування (див. табл.3.3.) спостерігається, що хлопці молодші школярі більше люблять грати у комп'ютерні ігри, а також відповідно мають вищі показники роздратування та гніву ніж у групі дівчат. Це говорить про те, що постійний контакт з агресивним вмістом комп'ютерних ігор

та реклами в ній, може сприяти нормалізації агресивної поведінки серед дітей. Вони можуть переконатися, що агресія є прийнятною та нормальною формою взаємодії з іншими. Деякі агресивні сцени можуть викликати у дітей страхи та тривогу. Наприклад, насильство та конфліктні ситуації можуть стати джерелом стресу, особливо для дітей молодшого шкільного віку, які частіше сприймають вміст як реальну загрозу.

У запитанні «Чи будете ви плакати або кричати, якщо вам заборонять грати у вашу улюблену гру?» 90% хлопців та 78% молодших школярів підтвердили таку поведінку. Також у запитанні «Чи виникали у вас конфлікти з батьками з приводу гри за комп'ютером?» 55% хлопців та 63% дівчат розповіли про такий досвід. Це свідчить, що ігри у яких часто перебувають діти створюють високий рівень стресу, як наслідок роздратованість внаслідок обмежень у використанні комп'ютерних ігор, особливо якщо це їхній улюблений спосіб розваги чи спілкування з друзями призводить до емоційного потрясіння. Заборона грати може викликати негативні емоції у дітей, такі як злість, сум і розчарування. Щоб зменшити можливі негативні наслідки, важливо встановлювати чіткі межі, забезпечувати взаєморозуміння і здійснювати взаємодію, де діти та батьки можуть висловлювати свої почуття та потреби.

За результатами нашого дослідження було проведено кореляційний аналіз з метою виявлення впливу ЗМІ на емоційну стійкість дітей молодшого шкільного віку. Кореляційний аналіз проводився для загальної досліджуваної вибірки, з метою встановлення специфічних зв'язків між показниками всередині вікової групи, за для досягнення поставленої мети ми застосували кореляційний аналіз Пірсона. Відповідно до отриманих результатів кореляційного аналізу ми отримали наступну плеяду див. 3.7.

Згідно отриманим даним, які наведені у кореляційній плеяді 3.7, ми спостерігаємо прямий взаємозв'язок між шкалою «Активна взаємодія із ЗМІ» та шкалою «Загальний рівень тривожності» ($r = 0,501$; $p \leq 0,01$), а також негативний взаємозв'язок із шкалою «Емоційна стійкість» ($r = - 0,261$; $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що чим більше діти молодшого шкільного віку залучені до взаємодії з засобами масової інформації, тим вищий рівень тривоги та нижче емоційна

стійкість. Відповідно активна включеність дітей у контент ЗМІ, особливо коли він не контролюється дорослими, підвищується дискомфорт, напруженість, занепокоєння дитини і супроводжується вегетативним збудженням. Також це знижує здатність дітей до саморегуляції, погіршується увага та зосередженість, знижується самооцінка, впевненість у собі, емоційне усвідомлення та регуляція нестабільні, погіршується самовираження, мислення та міркування дітей молодшого шкільного віку.

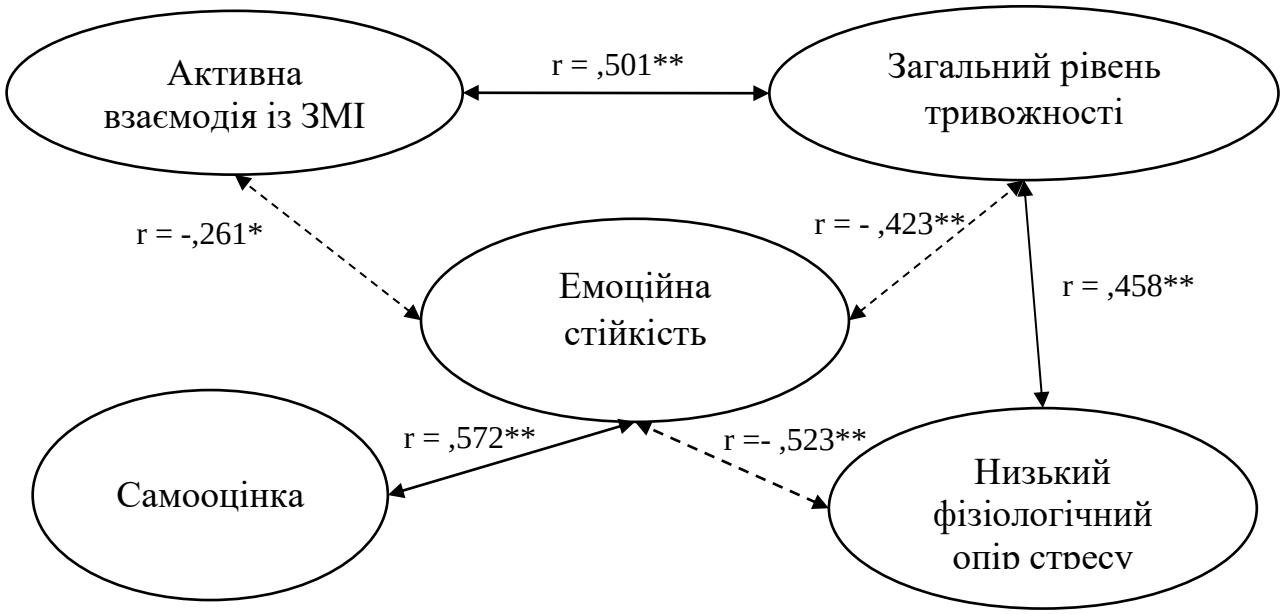

Рис. 3.7. Кореляційна плеяда взаємозв'язків між активною взаємодією із ЗМІ та компонентами емоційної сфери серед дітей молодшого шкільного віку

Також виявлено негативну кореляцію між шкалою «Емоційна стійкість» та шкалою «Низький фізіологічний опір стресу» (r = -0,523; p≤0,01), «Загальний рівень тривожності» (r = -0,423; p≤0,01), а також прямокорелює із показниками «Самооцінка». Такі результати свідчать що, чим вища емоційна стійкість дитини, тим вище здатність контролювати рівень тривоги, контролювати вплив стресових подій, стабілізує рівень сприйняття себе, власних емоцій та ставлення до власної особистості.

Отже, ми можемо припускати, що ЗМІ має значний вплив на емоційну сферу дітей молодшого шкільного віку. Визначено, що діти, які часто дивляться агресивні телепередачі, можуть стикатися з психологічними наслідками, такими

як збільшена агресія, роздратованість та непокій. Вони можуть наслідувати агресивні моделі поведінки, які бачать на екрані, і використовувати їх у власному житті. Виявлено, що перегляд мультиків замість відвідування школи, матиме серйозні наслідки для їхнього освітнього, соціального та розвитку загалом. Молодші школярі можуть відчувати втрату мети, низьку самооцінку та стрес через відсутність соціальної взаємодії та навчання. Також, постійний контакт з агресивним вмістом комп'ютерних ігор та реклами в ній, може сприяти нормалізації агресивної поведінки серед дітей. Вони можуть переконатися, що агресія є прийнятною та нормальною формою взаємодії з іншими.

Визначено, що чим більше діти молодшого шкільного віку залучені до взаємодії з засобами масової інформації, тим вищий рівень тривоги та нижче емоційна стійкість. Також встановлено що, чим вища емоційна стійкість дитини, тим вище здатність контролювати рівень тривоги, контролювати вплив стресових подій, стабілізує рівень сприйняття себе, власних емоцій та ставлення до власної особистості.

3.3. Психологічні рекомендацій, щодо використання засобів масової інформації в процесі навчання та виховання дитини з метою розвитку її емоційної стійкості

Спираючись на результати проведеного теоретичного та емпіричного досліджень, варто зазначити, що на сьогодні значна частина дітей молодшого шкільного віку є активними користувачами засобів масової інформації і може впливати на емоційну сферу школярів. Важливо вивчати вплив ЗМІ на емоційну стійкість в цьому віці, оскільки цей період є ключовим для формування основних емоційних навичок. Розуміння того, як ЗМІ може впливати на емоційний розвиток, може мати далекосяжний вплив на загальний стан здоров'я та добробут молодшого покоління.

Враховуючи особливості впливу ЗМІ на емоційну стійкість дітей молодшого шкільного віку нами були розроблені психологічні рекомендації батькам, щодо використання засобів масової інформації в процесі навчання та виховання дитини з метою розвитку її емоційної стійкості:

1. Дивіться програми чи читайте новини разом з дитиною. Обговорюйте події та емоції, які вони можуть викликати. Це створює можливість для відкритої комунікації та розвитку критичного мислення.
2. Не піддавайтесь спокусі полегшити собі життя, посадивши малюка перед телевізором, а самим зайнятись справами. Пам’ятайте, що психіка дитини формується тільки у спільній діяльності з дорослим.
3. Чітко регламентуйте перегляд дитиною телепрограм, роботи за комп’ютером. Максимальна кількість часу біля екрану не повинна перевищувати від 15-20 хвилин до 1 години на день (біля комп’ютера – не більше ніж 12 хвилин) для старших дошкільнят.
4. Намагайтесь не дозволяти дитині переглядати рекламу, а також художні фільми, що орієнтовані на дорослу аудиторію.
5. Намагайтесь стежити за змістовністю та художністю дитячих програм, щоб виключити низькопробну відео- і телепродукцію.

6. Сприяйте взаємодії дитини з ровесниками у реальному житті, щоб забезпечити справжню соціальну підтримку та емоційне збагачення.

7. Обговорюйте з дитиною сюжети переглянутих фільмів, використаних комп'ютерних ігор. Важливо зрозуміти, що дитина думає, від чуває, як вона вчинила б у тій чи іншій ситуації. Навчіть дитину аналізувати, оцінювати вчинки і розуміти почуття інших людей.

8. Після обговорення можна запропонувати малюкові намалювати героїв фільму, гри чи зліпити їх із пластиліну тощо. При цьому важливо звернути увагу на зображення емоцій героїв.

9. Для дітей молодшого шкільного віку можна організувати гру «Режисери-мультиплікатори»: придумати і намалювати серію малюнків для нового фільму або продовжити улюблений фільм або гру.

10. Заохочуйте дитину висловлювати свої емоції під час перегляду або читання. Розмовляйте про те, як вона відчувається та чому, і допомагайте їй знаходити позитивні способи реагування.

Таким чином, пам'ятаючи про значну роль ЗМІ у житті кожної людини, ми повинні пам'ятати про ту відповідальність, що покладена на дорослих: зробити все можливе, щоб не допустити негативного впливу інформаційного потоку на психіку дитини.

Працівники закладів освіти мають важливу роль у формуванні правильного використання ЗМІ у навчальному процесі для дітей початкової школи. Враховуючи особливості впливу ЗМІ на емоційну стійкість дітей молодшого шкільного віку нами були розроблені психологічні рекомендації для працівників закладів освіти, щодо використання засобів масової інформації в процесі навчання та виховання дитини з метою розвитку її емоційної стійкості:

1. Ретельно обирайте навчальний контент для дітей, враховуючи їх вік, розвиткові можливості та особливості.
2. Використовуйте ресурси, які сприяють когнітивному та емоційному розвитку, підтримують навчання та позитивну соціалізацію.
3. Встановлюйте часові межі для використання ЗМІ в навчальних цілях, щоб уникнути надмірного витрачання часу на екранах.

4. Визначте чіткі правила щодо використання гаджетів та Інтернету в школі та рекомендуйте їх дотримуватися вдома.
5. Комбінуйте використання ЗМІ з іншими методами навчання для створення збалансованого підходу.
6. Розглядайте ЗМІ як додатковий ресурс, а не заміну традиційним методам.
7. Співпрацюйте з батьками, щоб спільно встановлювати правила використання ЗМІ вдома та в школі.
8. Включайте учнів у програми медіаграмотності, де вони вивчають, як критично оцінювати інформацію з ЗМІ.
9. Навчайте дітей визначати та розрізняти надійні джерела інформації від ненадійних.
10. Використовуйте ЗМІ для сприяння соціальній взаємодії, спільним проектам та обговоренням в класі.
11. Підтримуйте навчання у групах та розвиток навичок співпраці через ЗМІ.
12. Встановлюйте систему моніторингу для відстеження впливу ЗМІ на навчальний процес та психічний стан учнів.
13. Забезпечуйте можливість взаємодії та обговорення вражень дітей від ЗМІ з педагогами та батьками.

Сформовані рекомендації спрямовані на те, щоб ЗМІ стали конструктивним інструментом в навчанні, сприяючи розвитку учнів та підтримувати їх психологічний комфорт та турбувати про емоційних розвиток дітей молодшого шкільного віку.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного теоретичного та емпіричного дослідження особливостей Вплив засобів масової інформації на емоційну стійкість дитини молодшого шкільного віку можемо сформувати висновки:

1. Емоційна стійкість – це інтегративна властивість особистості, що визначається взаємодією емоційних, вольових, інтелектуальних і мотиваційних компонентів психічної діяльності. Емоційна стійкість є основою для досягнення оптимального успіху в емоційно напружених ситуаціях, спрявлятися зі стресом, емоційно відновлюватись після складних емоційних потрясінь. Емоційна стійкість дозволяє досягати мети діяльності в умовах емоційної напруженості.
2. Засоби масової інформації визначаються як комплексний системний підхід до передачі інформації суспільству за допомогою різноманітних засобів комунікації, таких як газети, телебачення, радіо, Інтернет, інформаційні агентства та інші. ЗМІ є засобами, які сприяють поширенню інформації масовій аудиторії, забезпечуючи різноманітні канали комунікації для висвітлення новин, аналізу подій та впливу на громадську думку.
3. ЗМІ мають потужний емоційний вплив на дітей, особливо через використання звукових та візуальних засобів. Мультиплікаційні фільми, мультсеріали та інші програми можуть викликати широкий спектр емоцій, від радості до захвату чи страху. Цей емоційний досвід може впливати на формування емоційної стабільності та регуляції у дитини.
4. У ході порівняльно-діагностичного дослідження встановлено, що тривожність у дітей молодшого шкільного віку є вираженою та розподілена неоднаково між хлопчиками та дівчатами, з більш вираженим впливом на групу хлопчиків. Це свідчить, що діти молодшого шкільного віку періодично відчувають стан занепокоєння або тривоги, особливо в ситуаціях, які створюють стрес чи напруженість. Хлопцям молодшим школярам більш характерно більше думати про можливі негативні сценарії життєвих подій, але ці думки керовані та не

викликають сильного дистресу. Також визначено, що дітям молодшого шкільного віку властиво відчувати напруження та невпевненість, але це не заважає нормальному функціонуванню, їм вдається реалізовувати власну емоційну гнучкість для стабілізації власного стану та повноцінно взаємодіяти у повсякденному житті.

5. Виявлено, що діти молодшого шкільного віку характеризуються етапом становлення стійкої структури самоцінності, та мають певний рівень труднощів у здійсненні соціокультурного самовизначення. Натомість зберігається чітка тенденція, до позитивної самооцінки, що вказує на розуміння своїх сильних сторін особистості, молодші школярі вірять у свої можливості та розвивають свої таланти, активно здобувають нові навички та знання.
6. Встановлено, що діти молодшого шкільного віку проявляють здатність ефективно керувати своїми емоціями, оптимізм допомагає дітям в подоланні труднощів, вони з легкістю адаптовуються до змін у житті та справляються з неочікуваними обставинами, проявляють неспокій у ситуаціях високого тиску та невизначеності, невдачі ситуативно сприймають як можливість для росту, частково як негативний непереборний випадок.
7. Кореляційний аналіз дозволив встановити взаємозв'язки між показниками «Активна взаємодія із ЗМІ» та «Загальний рівень тривожності» ($r = 0{,}501$; $p \leq 0{,}01$), а також негативний взаємозв'язок із шкалою «Емоційна стійкість» ($r = -0{,}261$; $p \leq 0{,}05$). Додатково визначено негативну кореляцію між шкалою «Емоційна стійкість» та шкалою «Низький фізіологічний опір стресу» ($r = -0{,}523$; $p \leq 0{,}01$), «Загальний рівень тривожності» ($r = -0{,}423$; $p \leq 0{,}01$), а також прямокорелює із показниками «Самооцінка».
8. На основі проведеного дослідження розроблені та запропоновані психологічні рекомендацій, щодо використання засобів масової інформації в процесі навчання та виховання дитини з метою розвитку її емоційної стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій І.В. Теорія і практика арт – терапії: навч. – метод. комплекс. Умань: Алмі, 2014. 44 с.
2. Баришполець О. Чинники впливу засобів масової інформації на аудиторію *Соціальна психологія.* 2006. № 6. С. 153.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
4. Бех І.Д. Від волі до особистості. Київ: Либідь, 2005. 245 с.
5. Бойко А. Е. Використання арт – педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. *Наукові записки. Сер. Психолого – педагогічні науки.* 2014. № 5. С. 68 – 73.
6. Бреусенко-Кузнєцов О.А, Вознесенська О.Л., Найдьонова Л.А., Скнар О.М., Чуприков А.П. Простір арт – терапії: ресурси зцілення. *Матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф*., м. Київ, 3-4 квітн. 2014 р. Київ: Золоті ворота, 2014. С. 198.
7. Бриндіков Ю. Л. Арт – терапія: суть, можливості роботи з військовослужбовцями учасниками бойових дій. *Науковий вісник ужгородського університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота.* 2017. № 2. С. 42 – 45.
8. Брюховецька О. В. Арт – терапевтичні технології у процесі особистісно-орієнтованої підготовки майбутніх психологів, які отримують другу вищу освіту. *Післядипломна освіта в Україні*. 2014. №1. С. 25 – 30.
9. Булах М. В. Образотерапія. Зняття психічного напруження та стресових станів у дітей. *Психолог.* 2012. №13 С. 68 – 72.
10. Власюк М. О. Арт – терапія: лікування мистецтвом. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2008. № 7. С. 90–95.
11. Вовковінська Н. В. Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи. К.: Педагогічна думка, 2003. 272 с.
12. Вознесенська О. Л., Мова Л. В. Арт – терапія в роботі практичного психолога. Використання арт – технології в освіті. Київ: Шкільний світ. 2007. 130 с.

13. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. К.: Вища школа, 2005.
14. Гірко, Д. Психологічна стійкість першокласника: розвивальна програма. *Психолог.* 2018. № 5 – 6. С. 64 – 71. 49
15. Головатюк І.Г. Теоретичні основи застосування арт – терапії у процесі професійної підготовки фахівців. *Молодий вчений.* 2017. № 7. С. 276 – 278.
16. Гордійчук Г. Б. Підготовка майбутніх педагогів до використання у своїй професійній діяльності мережевих сервісів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць* / ред. кол.: Н. Г. Ничкало, Р. С. Гуревич, В. Ю. Бичков. – Київ; Вінниця : Планер, 2015. Вип. 41. С. 264-268.
17. Гороль П. К., Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Шестопалюк О. В. Сучасні інформаційні засоби навчання. К.: «Освіта України», 2007. 536 с.
18. Данилюк І.В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *Psychological journal*. Volume № 5. 2019. С. 161 – 171.
19. Деркач О. О. Арт – терапія на допомогу школі. *Мистецтво та освіта.* 2010. № 2. С. 25 – 28.
20. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі / Литовченко І. В., Максименко С. Д., Болтівець С.І., М.-Л. А. Чепа, Н. М. Бугайова/. К.: Видавництво: ТОВ «Видавничий Будинок “Аванпост-Прим”, 2010. 48 с.
21. Дудка І. С. Використання мультимедійних технологій у процесі навчання *Завуч.* 2008. № 31. С. 10 – 12
22. Єргіна О. В. Сучасний урок і мультимедійні технології: досвід і перспектива *Комп’ютер у школі та сім’ї.* 2008. №2. С. 12 - 14.
23. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / Упоряд. І. В. Молодушкіна. 2-ге вид. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 207 с.
24. Іванова В.Л. Арт – терапія: проблеми становлення і розвитку. *Наукові праці.* 2009. Вип. 95. С. 43 – 46.

25. Ілійчук Л. В. Педагогічні умови використання арт – терапії в освітньо - виховному просторі початкової школи. *Наукові записки. Сер. Психолого-педагогічні науки.* 2016. № 2. С. 114 – 118.
26. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
27. Карапетрова О.В. Використання методів арт – терапії у роботі психолога з корекції тривожних станів особистості. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Сер. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2020. № 2. С. 34 – 39.
28. Квітко Т. Інтернет для самовираження та самопізнання. *Початкова школа.* 2011. № 3. С. 55.
29. Кіт Г. Г. Учитель – творець дитячої душі. *Реалізація ідей В. О. Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: Збірник матеріалів студентської наукової конференції.* Вінниця: ВДПУ, 2007. С. 9-11
30. Кіт Г. Г. Психологічне забезпечення виховного процесу як фактор підвищення його ефективності. *Сучасні вимоги до виховної діяльності вчителя початкових класів: Матеріали регіональної науково-практичної конференції. У 2-х част. Ч. 1.* Бар, 2004. С. 136-142.
31. Коробко С. Л. Нова українська школа: діагностична та корекційно-розвивальна робота з молодшими школярами: навчально-методичний посібник. Київ : Літера ЛТД, 2021. 160 с.
32. Кравцова О. К. Стресостійкість особистості як психологічний феномен: основні теоретичні підходи. *Вісник після дипломної освіти. Сер. Соціальна та поведінкові науки.* 2019. Вип. 7. С. 98 – 117.
33. Кудінова М.С. Порівняльний аналіз понять «стресостійкість» та «емоційна стійкість». *Теорія і практика сучасної психології*. 2016. №1. С. 22 – 28.
34. Курбанова З., Щербак Г. Забезпечення емоційного комфорту. *Палітра педагога.* 2003. №2. С. 7-8.
35. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. : В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за наук. ред. В. В. Різуна. К. : Центр вільної преси, 2012. 352 с.

36. Мищишин І., Троханяк Н.. Медіаосвіта як засіб формування медіакультури сучасної молоді. *Вісник Львів. ун-ту. 2006. Вип. 21. Серія педагогічна*. Ч. 1. С. 161–166.
37. Мірошніченко Т. В. Запровадження арт – терапії в освітньо – виховний простір початкової школи. *Педагогічні науки.* 2012. Вип. 3. С. 26 – 30.
38. Мовчанюк О.М., Прокопенко Л.І., Слабинська С.А. Способи зняття психоемоційної напруги в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: навч. посіб. Харків, 2020. 93 с.
39. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М./ К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
40. Павленко Т. Комунікативні аспекти емоційного розвитку дітей. *Палітра педагога.* 2003. № 2. С. 19-20.
41. Пагава О.В. Стратегія подолання стресових станів учасниками навчально – виховного процесу: наук. – метод. посіб. Сєвеєродонецьк: СПД Рєзніков В.С., 2015. 124 с.
42. Пальчевський С. С. Педагогіка: навч. посіб. К.: Каравелла, 2008. 496 с.
43. Подкоритова Л. Багатовимірність арт – терапії як професійного буття психолога: зб. наук. ст. К. : Золоті ворота, 2011. Вип. 2. С. 15 – 23.
44. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник/ уклад.: М. В. Лемак, В. Ю. Петрище. вид. 2-ге, виправл. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. 616 с.
45. Пушкарьова Т. Інформаційно-комунікаційна компетентність – важливий чинник формування світогляду учнів. Рідна школа. 2010. № 9. С. 9–12.
46. Рівкінд Ф. М Комп'ютерно-інтегровані уроки в початковій школі. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2000. №3. 38-42.
47. Сікорська Л. Б. Психологічні умови стресостійкості майбутніх фахівців системи спеціальної освіти. Молодий вчений. 2017. №5. С. 223 – 226
48. Слюсаревський М. Медіа-освіта: українська перспектива. Рідна школа. 2010. № 9. С. 57
49. Сорока О.В. Музикотерапія як інноваційна здоров'язбережувальна технологія для роботи з молодшими школярами. Науковий вісник

Ужгородського національного університету. Сер. Педагогіка, соціальна робота. 2013. Вип. 27. С. 192 – 194.

50. Стрельніков В., Губачов В. Дидактичні можливості інформаційних технологій навчання. Імідж сучасного педагога. - 2003. - № 7-8. - С. 53-57.
51. Тернопільська В. І. Соціально-комунікативна культура школяра : шляхи сходження : монографія. Житомир: Вид-во ПП «Рута», 2008. 303 с.
52. Чичук В. М. Стан проблеми підготовки вчителя до використання мультимедійних технологій у початкових класах. Розвиток педагогічної науки в Україні і Польщі на початку XXI століття : зб. наук. праць. Черкаси, 2011. С. 722-727.
53. Чорноус О. В. Формування навчально-організаційних умінь і навичок молодших школярів засобами відеоінформації : автореф. дис. ... к. пед. наук. Київ, 2010. 20 с.
54. Чупрій Л. В. Вплив телебачення та Інтернету на моральне та фізичне здоров'я дітей [Електронний ресурс] // Агентство стратегічних досліджень. – 2010. – URL :http://sd.net.ua/2010/08/17/children_tv_violence. html.
55. Шакотько В.В. Комп'ютер у початковій школі: навч.-метод. Посібник. К.: *ТОВ Редакція «Комп'ютер»,* 2007. 128 с.
56. Шахрай В. М. Потенціал інтерактивного театру у формуванні соціальної компетентності школярів. *Соціальна педагогіка : теорія та практика.* Луганськ, 2011. С. 48-55.
57. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності : навч. посібник. Київ, 2012. 248 с.
58. Яценко Л., Кравченко Т. Особливості соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Гуманітарний вісник ДВНЗ – Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет. Педагогіка. Психологія. Філософія. Переяслав-Хмельницький, 2013. Вип. 28. Т.ІІ. С. 456-462.
59. Яцишин А. В., Коваленко В. В. Роль електронних соціальних мереж у розвитку соціальної компетентності обдарованих учнів. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 9 (52). Київ, 2016. С. 33-37.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Анкета для дітей молодшого шкільного віку
«Вплив телепередач на емоційну регуляцію дітей» (Маляр О.І.)

Прізвище та ім'я _____
Дата заповнення анкети _____
Клас_____

1. Чи дивитесь ви вдома телевізор?
Так Ні
2. Скільки годин на день ви дивитесь телевізор?_____
3. Який у вас настрій, коли ви дивитесь телевізор?_____
4. Які емоції ви переживаєте при перегляді телевізійних програм, фільмів та мультфільмів?
_____
5. Які передачі ви дивитесь коли вам сумно? _____
6. Чи подобаються вам мультфільми? Які саме, перечисліть?_____
7. Чи відчуваєте ви злість коли вам забороняють дивитись ваш улюблений мультфільм, телесеріал, телепрограму і.т.д.?
Так Ні
8. Що ви відчуваєте при перегляді мультфільмів?_____
9. Ви часто дивитесь мультфільми з елементами бійок, сварок?
Так Ні
10. Які якості вам подобаються у мультиплікаційних героїв?_____
12. На якого телевізійного героя ви б хотіли бути схожим?_____
13. Що вам більше подобається: ходити до школи чи дивитесь телевізор?_____
14. Ви не починаєте робити уроки доки не закінчите перегляд мультфільмів?
Так Ні
15. Що ви відчуваєте коли на телебаченні ображають інших людей?_____

Додаток Б.

Анкета для дітей молодшого шкільного віку
«Вплив комп'ютерних ігор на розвиток довільності емоційної сфери учнів»
(Маляр О.І.)

Прізвище та ім'я _____
Дата заповнення анкети _____
Клас_____

1. Чи маєте ви комп'ютер у дома?
Так Ні
2. Чи відвідуєте ви комп'ютерний клас у школі?
Так Ні
3. Ви любите грати у комп'ютерні ігри?
Так Ні
4. Які комп'ютерні ігри вам подобаються? Перерахуйте їх.
_____
5. Коли ви почали грати у комп'ютерні ігри?
_____
6. Скільки днів на тиждень ви граєте у комп'ютерні ігри?
_____
7. Які комп'ютерні герої вам подобаються? Перерахуйте їх.
_____
8. Чи хотіли б ви бути схожими на своїх улюблених комп'ютерних героїв?
_____
9. Які відчуття у вас викликають, коли ви граєте за комп'ютером ?
_____
10. Відчуваєте ви роздратування, гнів під час гри за комп'ютером?
Так Ні
11. Чи відчуваєте ви піднесений настрій, коли граєте в комп'ютерні ігри?
Так Ні
12. Коли вам сумно, чи ви граєте у комп'ютерні ігри, чи спілкуєтесь з друзями?
_____
13. Чи виникали у вас конфлікти з батьками з приводу гри за комп'ютером?
Так Ні
14. Чи будете ви плакати або кричати, якщо вам заборонять грати у вашу улюблену гру?
Так Ні
15.Чи доводилося вам говорити неправду вчителям та батькам про не виконання домашньої роботи, щоб приховати те, що ви грали у комп'ютерні ігри?
Так Ні